

Social **Farms**
& **Gardens**
Ffermydd a Gerddi
Cymdeithasol

Peilot Ffermydd y Dyfodol
Adolygiad Astudiaeth Achos Partneriaeth

Cyhoeddwyd Mawrth 2026

Ariennir gan
Lywodraeth Cymru
Funded by
Welsh Government

Cynnwys

1. [Crynodeb Gweithredol](#)
 - 1.1 [Canlyniadau Dysgu Allweddol](#)
2. [Cefndir](#)
3. [Nodi Rhwystrau](#)
4. [Dod o Hyd i Gydweithwyr ac Adeiladu'r Bartneriaeth](#)
5. [Dod o Hyd i Atebion i'r Rhwystrau](#)
6. [Dod o Hyd i Safleoedd i'w Treialu](#)
7. [Ariannu'r Peilot](#)
 - 7.1 Cynllunio Busnes?
8. [Ymgynghoriadau](#)
9. [Mynediad i'r tir](#)
10. [Dylunio'r Mannau a Chymhwyso i Gynllunio](#)
11. [Datblygu a Chreu Safle](#)
12. [Recriwtio a chadw tyfwyr](#)
13. [Taith y Tyfwr](#)
14. [Beth Nesaf?](#)

Atodiadau

[Atodiad 1: Llyfrgell Gyfeirio](#)

[Atodiad 2: Sefydliadau Cefnogol](#)

[Atodiad 3: Mapiau](#)

Adran 1: Crynodeb Gweithredol

Image credit: Heather Birnie Photography

Sefydlwyd Peilot Ffermydd y Dyfodol (FfD) i brofi model ymarferol, graddadwy ar gyfer galluogi busnesau garddwriaethol newydd i gael mynediad at dir, sicrhau tai fforddiadwy, a chyflenwi marchnadoedd lleol ym Mhowys a Chymru ehangach. Wedi'i ddatblygu trwy gydweithrediad aml-bartner a'i dreialu yn Sarn (Fferm Wern), nod y prosiect oedd mynd i'r afael â rhwystrau strwythurol i arddwriaeth agroecolegol wrth gyd-fynd â pholisi Llywodraeth Cymru ar amcanion gwydnwch bwyd, hinsawdd, bioamrywiaeth, iechyd y cyhoedd ac economi sylfaenol.

Mae'r cynllun peilot yn dangos ei bod hi'n bosibl datgloi tir cyhoeddus ar gyfer cynhyrchu bwyd adfywiol ar raddfa fach pan fydd cynllunio, partneriaeth, cyllid ac ewyllys wleidyddol yn cyd-fynd. Fodd bynnag, mae hefyd yn tynnu sylw at y cymhlethdod, y gost a'r amser sydd eu hangen i sefydlu modelau o'r fath - yn enwedig lle mae'n rhaid adeiladu seilwaith o'r dechrau a lle nad yw prosesau sefydliadol (prydlesi, cynllunio, cyfleustodau, systemau caffael) wedi'u ffurfweddu eto i gefnogi mentrau garddwriaethol bach.

Yn Sarn, mae pump o dyfwyr newydd bellach yn gweithredu tair busnes garddwriaethol annibynnol gyda llety diogel, seilwaith a rennir a mynediad at farchnadoedd. Llwyddwyd i sicrhau caniatâd cynllunio ar gyfer Anheddau Menter Wledig, sied bacio a rennir, twneli

polythen a systemau ynni adnewyddadwy. Cyfunodd y model grantiau cyfalaf, cydweithrediad awdurdodau lleol a chydlynu â'r trydydd sector i oresgyn rhwystrau yn ymwneud â mynediad i dir, risg llifogydd, SuDS, darparu seilwaith a dehongli polisïau.

Mae'r cynllun peilot wedi creu dylanwad polisi sylweddol. Cyfrannodd yn uniongyrchol at ganllawiau cynllunio lleol newydd ar gyfer daliadau garddwriaethol ym Mhowys a Pharc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog, llywiodd ddealltwriaeth Llywodraeth Cymru o rwystrau cynllunio, ac mae'n cyd-fynd yn gryf â Strategaeth Bwyd Cymunedol Cymru, prydau ysgol am ddim i bawb, datblygu Cynllun Ffermio Cynaliadwy, ac ymrwymïadau Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol.

Yn ariannol, roedd model Sarn yn ddwys o ran grantiau (cymhorthdal cyfalaf o tua £450k), a oedd yn galluogi rhenti fforddiadwy a darpariaeth seilwaith. Er nad yw'n debygol y gellir atgynhyrchu'r lefel hon o gymhorthdal ar raddfa fawr, mae'r cynllun peilot wedi llywio datblygiad dulliau cyllid cymysg amgen - gan gynnwys partneriaeth â chymdeithasau tai (e.e. model Llandrinio sy'n dod i'r amlwg) - i leihau dibyniaeth ar grantiau cyhoeddus wrth gynnal fforddiadwyedd a rheolaethau stiwardiaeth hirdymor.

Esblygodd ymgysylltiad cymunedol yn Sarn o amheuaeth gynnar i gefnogaeth ofalus ac, mewn llawer o achosion, gefnogaeth weithredol. Profodd presenoldeb tyfwyr yn byw ac yn gweithio'n weladwy ar y tir yn fwy dylanwadol na phrosesau ymgynghori ffurfiol yn unig. Mae hyn yn tanlinellu pwysigrwydd cyfathrebu cynnar, tryloyw ac arweinyddiaeth â gwreiddiau lleol mewn fersiynau yn y dyfodol.

Yn dechnegol, mae'r prosiect yn rhoi cipolwg gwerthfawr ar ddewis safle (pridd, llethr, mapio llifogydd, mynediad at ddŵr), cyfleustodau oddi ar y grid yn erbyn cyfleustodau prif gyflenwad, rhannadwyedd seilwaith, teipolegau tai, risg dyfrhau o dan newid hinsawdd, a phwysigrwydd dichonoldeb manwl cyn gwneud ymrwymïadau grant. Arweiniodd sawl her dilyniannu - a ysgogwyd gan derfynau amser ariannu - at wneud penderfyniadau allan o drefn ddelfrydol, gan atgyfnerthu'r angen am gyllid datblygu tymor hwy mewn cynlluniau peilot yn y dyfodol.

At ei gilydd, mae peilot Ffermydd y Dyfodol yn dangos:

- Gellir ailddefnyddio tir cyhoeddus i alluogi ffermwyr agro-ecolegol newydd i ymuno.
- Er eu bod yn arwyddocaol, gellir llywio a dylanwadu ar rwystrau cynllunio.
- Mae seilwaith a rennir yn leihau baich cyfalaf ond rhaid iddo beidio â pheryglu ymreolaeth busnes.
- Mae tai fforddiadwy ar y safle yn hanfodol ar gyfer garddwriaeth ar raddfa fach hyfyw.
- Rhaid i ddiogelwch dŵr a gwydnwch hinsawdd fod yn ganolog wrth ddewis safle.
- Mae ymddiriedaeth gymunedol yn tyfu trwy welededd, cyflawniad a chyfranogiad economaidd lleol.

- Mae partneriaethau traws-sector cryf yn hanfodol i oresgyn rhwystrau strwythurol.

Mae cynllun peilot Sarn bellach yn darparu safle arddangos byw ar gyfer Cymru a thu hwnt. Bydd y cam nesaf yn canolbwyntio ar fireinio'r model ariannol, cryfhau eglurder prydlesi, gwella darpariaeth seilwaith, ymgorffori dysgu mewn diwygio polisi, a chefnogi atgynhyrchu - gan sicrhau bod mynediad at dir, tai a marchnadoedd lleol yn dod yn haws yn systematig ac yn ymarferol i'r genhedlaeth nesaf o dyfwyr.

Image credit: Heather Birnie Photography

1.1 Canlyniadau Dysgu Allweddol

Dewis Tir a Safle

- Mae tir gwastad, wedi'i ddraenio'n dda gyda mynediad diogel at ddŵr yn lleihau costau datblygu yn sylweddol.
- Mae dadansoddiad cynnar o fapiau llifogydd yn hanfodol.

- Rhaid blaenoriaethu gwydnwch dŵr (pyllau, dŵr daear, systemau dal dŵr) o ystyried rhagolygon hinsawdd.

Cynllunio a Pholisi

- Mae canllawiau cynllunio lleol clir yn lleihau ansicrwydd ac yn cyflymu ceisiadau.
- Gall polisi Anheddau Mentrau Gwledig weithio ar gyfer garddwriaeth pan fo tystiolaeth gadarn ar gael.
- Mae anghydraddoldebau datblygu a ganiateir (yn enwedig o dan 5 hectar) yn parhau i fod yn rhwystr.

Seilwaith a Dylunio

- Dylid dylunio ffermydd i fod yn ymreolaethol ac yn cael eu mesur yn annibynnol lle bo modd.
- Mae seilwaith a rennir yn gweithio orau pan mae'n lleihau cost heb orfodi dibyniaeth.
- Gall ynni oddi ar y grid gynnig gwydnwch ond mae angen modelu cost hirdymor gofalus.
- Rhaid i dai dros dro gydbwysu fforddiadwyedd ag ansawdd i gefnogi cadw tyfwyr.

Cyllid

- Mae angen cyllid cymysg (grant + sefydliadol + preifat) ar gyfer cynlluniau peilot sy'n drwm ar gyfalaf.
- Mae cyllid datblygu cyfnod cynnar yn hanfodol.
- Rhaid i osod rhent fodelu costau cynnal a chadw, cyfleustodau ac ailosod hirdymor.
- Mae partneriaethau cymdeithasau tai yn cynnig llwybrau atgynhyrchu addawol.

Gweithio mewn Partneriaeth

- Mae perthnasoedd cryf ag awdurdodau lleol yn hanfodol.
- Rhaid darparu adnoddau digonol ar gyfer capasiti cydlynu'r trydydd sector.
- Mae ymgysylltu â pholisi ochr yn ochr â chyflawni gweladwy yn cryfhau effaith systemig.

Ymgysylltu â'r Gymuned

- Mae cyfathrebu cynnar, gonest a thryloyw yn lleihau dyfalu.
- Tyfwyr gweladwy, preswyl yw'r llysgenhadon mwyaf pwerus.
- Dylai tir budd cymunedol gael ei arwain gan ffermwyr, nid ei orfodi.

Cymorth i Dyfwyr

- Mae angen mentora parhaus a mynediad at seilwaith ar dyfwyr sy'n barod i fusnes.

- Mae cylchoedd peiriannau a chyfleusterau prosesu a rennir yn fuddiol i wella hygrychedd.
- Mae diogelwch deiliadaeth yn hanfodol i hyder a buddsoddiad.

Mae cynllun peilot Ffermydd y Dyfodol wedi symud y sgwrs o ddamcaniaeth i weithredu. Yr her nawr yw nid a all y model hwn weithio — ond sut y gall Cymru ei raddio a'i normaleiddio.

Adran 2: Cefndir

Image credit: Heather Birnie Photography

Mae lluo o adroddiadau ac astudiaethau academaidd, gwyddonol a gwyddoniaeth dinasyddion sydd wedi helpu i nodi rhai o'r problemau y mae'r cynllun peilot hwn yn eu goresgyn. Mae [gwaith caffael cyhoeddus](#) Ff&GC ei hun yn ei gwneud hi'n glir bod cyfleoedd mawr i gynyddu gwerthiant ffrwythau a llysiau ffres i'r sector cyhoeddus.

Gwyddom fod systemau ac allbynnau ffermio, yn enwedig o ran da byw, yn newid, trwy rymoedd y farchnad ([gostyngiad yn y defnydd o gig](#)), drwy gymhellion a chynlluniau cymorth sydd ar ddod (megis y rhai a lansiwyd gan Lywodraeth Cymru yn ddiweddar [Cynllun Ffermio Cynaliadwy](#)), ac oherwydd effeithiau newid hinsawdd.

Mae diogelwch bwyd, a sofraniaeth bwyd, yn cael ei gydnabod ar lefel y Llywodraeth fel maes pryder fel yr amlgwyd gan [Adroddiad Tim Lang](#) i'r Comisiwn Parodrwydd Cenedlaethol (Chwefror 2025) a [Briffio Argyfwng Cenedlaethol](#) (Tachwedd 2025). Dysgodd y pandemig byd-eang wersi gwerthfawr inni am ba mor fregus yw ein system fwyd fydd-eang

'mewn pryd' a'r effaith bron yn uniongyrchol y gall hyn ei chael ar fynediad at fwyd, yn enwedig bwyd ffres, ar gyfer ein cymunedau.

Mae natur yng Nghymru yn ei chael hi'n anodd, hyd yn oed cipolwg cyflym dros yr adroddiadau [Cyflwr Natur](#) a ASAN o [Cyfoeth Naturiol Cymru](#) yn tynnu sylw at y dirywiad syfrdanol mewn rhywogaethau y mae Cymru yn eu hwynebu, gydag 1 o bob 6 (18%) o rywogaethau yn wynebu difodiant Mae'r rhywogaethau hyn yn dibynnu ar gynefinoedd, y mae llawer ohonynt i'w cael mewn ffermydd, gan fod dros 85% o Gymru dan reolaeth amaethyddol.

Mae llawer o'n hafonydd yn methu â chyflawni cyfarwydddebau ansawdd dŵr (gyda'r ffigur hwn tua 60% o'r holl afonydd a dyfrffyrdd) yn [methu neu mewn dirywiad](#). Gyda dulliau amaethyddol (ynghyd â datblygiad, diwydiant a chartrefi drwy systemau carthffosiaeth) yn gyfrannwr mawr, ac mae'r ymchwil diweddaraf yn dangos mewn rhai o'r afonydd mwyaf llygredig, taw amaethyddiaeth yw'r ffactor sy'n cyfrannu fwyaf.

Mae cyrff cyhoeddus wedi'u deddfu i amddiffyn cynefinoedd o dan [Deddf yr Amgylchedd](#), yn galw am i 30% o'n tir gael ei warchod er lles natur erbyn 2030 ond mae llawer yn ei chael hi'n anodd nodi'r tir a rhoi mesurau amddiffynnol ar waith. Gall ffermwyr, yn enwedig y rhai sy'n dilyn arferion organig neu agroecolegol, fod yn stiwardiaid anhygoel o natur, ond mae eu cymhellion i wneud hynny yn cael eu gwasgu gan ymylon tynn a biwrocratiaeth ataliol.

Rydym yn gwybod pa mor hanfodol yw mynediad at fannau gwyrdd a natur o safon ar gyfer iechyd da dinasyddion. Mae cyrff cyhoeddus fel Natural England wedi cwblhau llawer o astudiaethau manwl ac wedi rhoi hyn yn gadarn ar agenda eu [strategaeth newydd](#). Mae Ffermydd a Gerddi Cymdeithasol yn rhan o gonsortiw Ewropeaidd (ac America) sy'n gweithio ar bolisi a gwell arfer gorau ar gyfer Mannau Gwyrdd, ac yn enwedig lle gallant ddarparu buddion i iechyd, o dan y rhaglen waith [GreenME](#).

[mae systemau iechyd cyhoeddus yn cael eu hanafu gan ddeietau gwael](#) yn ein cymunedau, mae y cynnydd mewn [gordewdra](#) a [diabetes](#) ond yn ddwy enghraifft o hynny. Mae ein byrddau iechyd, yn debyg iawn i'n hawdurdodau lleol, yn ei chael hi'n anodd cydbwysu'r cyfrifon gyda Bwrdd Iechyd Addysgu Powys yn dangos cyllidebau diffygiol o tua £25m y flwyddyn. Eto gallai newidiadau i gaffael bwyd cyhoeddus [darparu manteision llawer ehangach](#) fel sy'n cael ei ddangos gan y prosiect peilot [Llysiau Cymru i Ysgolion](#).

Gall ein system gynllunio ei chael hi'n anodd cadw i fyny ag anghenion cymdeithas a gall weithiau greu ei rhwystrau ei hun, gyda garddwriaeth ar raddfa fach yn arbennig yn methu â chael y gorau o ran hawliau datblygu a ganiateir a thenantiaethau amaethyddol.

Ar hyn o bryd mae Cyngor Sir Powys yn berchen ar [Ystad Fferm yr Awdurdod Lleol](#) fwyaf yng Nghymru, a'r 5^{fed} mwyaf yn y DU, ond gall pwysau ar yr Awdurdod Lleol i ddarparu gwasanaethau statudol hanfodol achosi gwrthdaro a phwysau mewnol wrth ystyried cadw a chynnal ffermydd. Mae [Arolygon Llywodraeth Cymru ei hun](#) i ystadau Ffermydd Awdurdod

Lleol yn dangos dirywiad cyson, ond serth, yn nifer y ffermydd sydd dan berchnogaeth Awdurdod Lleol.

Mae'r dirywiad mewn garddwriaeth yn arbennig o amlwg ym Mhowys, ychydig iawn o faint o gaeau sydd ar gael, mae cynhyrchu llysiau wedi'i fecaneiddio yn y sir, mae sgiliau'n dirywio, mae peiriannau arbenigol yn brin ac mae ein tiroedd ffrwythlon yn cystadlu ag anghenion lluosog (cynhyrchu ynni, tir economaidd, rheoli dŵr, ac ati).

Mae gan Bowys boblogaeth sy'n heneiddio, ac mae oedran cyfartalog ffermwyr yn y DU bellach yn [dros 60 oed](#). Dangosodd cyfrifiad 2021 fod mwy na 43% o weithlu'r diwydiannau amaethyddiaeth, coedwigaeth a physgota yn siarad Cymraeg – y gyfran uchaf o siaradwyr Cymraeg ym mhob sector o'r economi felly mae ganddi bwysigrwydd diwylliannol sylweddol. Mae [Adroddiad 2024](#) gan Gomisiwn y Cymunedau Cymraeg hefyd yn cydnabod rôl ffermydd teuluol wrth gynnal yr iaith a'r diwylliant. Mae ffermwyr newydd (heb deuluoedd ffermio) yn ei chael hi'n anodd cael tir, tai, hyfforddiant priodol a swyddi lefel mynediad, sy'n gwaethygu'r problemau ynghylch olyniaeth ffermydd ac [adnewyddu cenedlaethau ledled Ewrop](#).

Gwaith blaenorol yn cefnogi'r peilot

Ers blynnyddoedd lawer, degawdau i rai, mae'r partneriaid sy'n rhan o'r cynllun peilot hwn wedi bod yn gweithio o amgylch y materion hyn sy'n effeithio ar fwyd, ffermio, natur, hinsawdd a chymunedau yng Nghymru (ac ar draws y DU).

- Llwybrau i Ffermio
- Mae Grwpiau Coleg Castell-nedd Port Talbot yn ceisio ailgyflwyno Garddwriaeth i'r portffolio academiaidd, yn gysylltiedig â fferm y coleg yn y Drenwydd.
- Mae Coleg Mynydd Du a'u cyrsiau academiaidd ac ymarferol yn rhedeg o'u canolfan yn Nhalgarth ac sydd bellach yn darparu cyrsiau allgymorth.
- Lantra a'u rhaglen Tyfu Cymru – sy'n hwyluso Cynghrair Garddwriaethol Cymru.
- Mae [Mannau Gwyrdd Gwydn](#) a [Caffael Cynaliadwy ar gyfer Ffyniant Lleol](#) – yn treialu canolfannau bwyd ym Mhowys a ffurfio un o'r cylchoedd peiriannau bach cyntaf, sy'n canolbwyntio ar Arddwriaeth yng Nghymru.
- Mae Mannau Bwyd Cynaliadwy yn gweithio ledled Cymru: Gan gynnwys strategaeth / cynllun gweithredu Bwyd Powys Food ar gyfer Powys a [Bwyd Sir Gâr Food](#) – gwaith yn rhedeg chwaer brosiect ar ail-alinio bwydlen fferm ac ysgol Bremenda Isaf o fewn Cyngor Sir Caerfyrddin, a'u cefnogaeth trwy gyllid Ffyniant a Rennir ar gyfer yr uchod hefyd ffurfio cylch Peiriannau Sir Gaerfyrddin ar gyfer mentrau garddwriaeth.
- Gwaith peilot llysiau Cymru i Ysgolion.
- Y [Cydwethfa Tir Ecolegol](#) gwaith arloesol sy'n ymwneud â pherchnogaeth ffermydd bach, llawer ohonynt â hawliau preswyllo.
- Adolygiad Asedau a Rennir i ddaliadau Awdurdodau Lleol.

- Gwaith y tîm [Defnydd Tir Net Sero](#) yn ceisio darganfod ble gellir gwneud enillion carbon trwy ddefnyddio tir.

Prif ysgogwyr polisi y mae'r peilot yn eu cefnogi

- Rhoi prydau ysgol am ddim i bawb ym mhob Ysgol Gynradd yng Nghymru.
- Targedau 30 wrth 30 a gwaith Partneriaeth Natur Powys.
- Yr Agenda Net Sero, gyda'r Cyngor Sir a'r Parc Cenedlaethol yn cwblhau archwiliadau carbon o'u hardaloedd awdurdod – gan arddangos bwyd ac amaethyddiaeth fel maes effaith uchel ar garbon – gyda hyd at 70% o gostau carbon yn dod trwy gaffael gyda bwyd yn ffactor mawr yn hynny.
- Strategaeth Adfer Natur CSP
- Canllawiau Cynllun Ffermio Cynaliadwy
- Agenda Pwysau Iach Cymru Iach
- Cyfyngiadau Parth Perygl Nitradau Cymru.
- Prosesau adolygu ystadau fferm CSP.
- Mae Comisiynwyr Cenedlaethau'r Dyfodol yn canolbwyntio ar fwyd yn ei adroddiad Cymru Can, a'i adroddiad dilynol i'r BGC sy'n cysylltu canlyniadau iechyd a diet.
- Gwaith sy'n canolbwyntio ar gaffael, nid dim ond o amgylch Net Sero gan gynnwys y (Deddf Caffael Cyhoeddus a Phartneriaethau Cymdeithasol)
- Fframwaith Rhagnodi Cymdeithasol i Gymru
- Cynllun Ffermio Cynaliadwy
- Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru Gall adroddiad – gan ganolbwyntio ar fwyd a rôl Byrddau Partneriaeth Strategol wedi
- Strategaeth Bwyd Gymunedol i Gymru
- Adroddiad y pwyllgor materion gwledig 'Dod â'r Cynhaeaf Adref' ar rwystrau prosesu – dylanwadwyd ar ganfyddiadau'r adroddiad gan gyflwyniadau ysgrifenedig nifer o gefnogwyr a phartneriaid y Gymdeithas Materion Gwledig.
- Mae gwaith Synnwyr Bwyd Cymru a chyflwyno Partneriaethau Bwyd Cynaliadwy (SFP) ar draws pob Awdurdod Lleol yng Nghymru. Mae Sir Gaerfyrddin a'u SFP, Bwyd Sir Gâr Bwyd, wedi bod yn rhan annatod o brosiect Synnwyr Bwyd Cymru.
- Manifesto FPAC – Rhoi Bwyd wrth wraidd cymunedau

Mae adroddiadau diweddar allweddol fel y rhai sydd wedi'u cysylltu isod hefyd yn tynnu sylw at bwysigrwydd a brys y cynllun peilot hwn.

- https://www.gov.uk/government/publications/nature-security-assessment-on-global-biodiversity-loss-ecosystem-collapse-and-national-security?fbclid=IwY2xjawPdkPhleHRuA2FlbQlxMQBzcnRjBmFwcF9pZA80MDk5Njl2MjMwODU2MDkAAR7h0TauDrAXkN0il8Z0WJClAsdn1Tysl6qmhQxr7j8e1ZnuYp j2inrlmAEIA aem_XZ66YIPKwPA1pn5QmbEMUg
- <https://naturalresources.wales/evidence-and-data/research-and-reports/sonarr2025-interim-report-2024-summary/?lang=cy>

Pwrrpas Cyfnod 1 peilot Ffermydd y dyfodol oedd dwyn ynghyd gydweithrediad o bartneriaid i ganolbwyntio ar rwystrau cynllunio i dwf garddwriaeth yng Nghymru.

Cefnogwyd y gwaith manwl hwn gan Gronfa Cefnogi Cwmnïau Lleol Llywodraeth Cymru a chefnogodd waith Asedau a Rennir, Cynghrair y Gweithwyr Tir, Ff&GC, Ein Bwyd 1200, Lantra ac eraill. Er bod y gwaith yn canolbwyntio'n bennaf ar gyfyngiadau cynllunio ynghylch cartrefi i dyfwyr, gan ddefnyddio cyfleoedd polisi Anheddau Menter Wledig, edrychodd hefyd ar bethau fel hawliau datblygu a ganiateir, a'r gwahaniaeth sy'n bodoli rhwng ffermydd mwy, y rhai sydd ag adeiladau presennol a lleiniau tir llai, sy'n aml yn noeth.

Drwy Gynghrair Garddwriaeth Cymru, cyflwynwyd tystiolaeth gadarn a gweithiwyd arni gydag Adran Polisi Bwyd a thîm Polisi Cynllunio Llywodraeth Cymru. Roeddent [wedi cynhyrchu adroddiad](#) gan dynnu sylw at rai o'r materion a gyflwynwyd. Ar ôl cwblhau'r gwaith hwn, cynhyrchodd Dirprwy Brif Weinidog Cymru ddatganiad o gyfeiriad / bwriad i gefnogi garddwriaeth yng Nghymru. Mae'r gwaith hwn yn parhau a gobeithir y gellir diweddarau a moderneiddio Nodiadau Cyngor Technegol (TAN) fel TAN 6 yn y dyfodol. Mae gwaith hefyd wedi dechrau ar edrych ar greu TAN o amgylch Amaethyddiaeth ddwys.

Adran 3: Adnabod Rhwystrau

Mynediad i Dir

Mae fforddio prynu tir yn unrhyw le yn y DU yn her i'r rhan fwyaf, ac yn enwedig yng Nghymru, lle rydym bellach yn gweld y gost gyfartalog uchaf fesul erw / hectar yn unrhyw le yn y DU. Mae prisiau bellach yn £12,000 yr erw a dim awgrym bod hynny'n lleihau.

Mae parseli llai o dir yn tueddu i orchymyn prisiau uwch, gyda'r enw rhydd ar 'dreth padog merlod' yn cael ei gymhwyso mewn llawer o achosion.

Gall unrhyw dir sydd â'r potensial ar gyfer datblygu (cartrefi neu ddiwydiannau) weld pris tir yn codi gan ffactor o bum neu fwy.

Gall dod o hyd i dir addas ar gyfer mentrau garddwriaethol yng Nghymru fod yn her gyda ffactorau fel llethr, agwedd, dyfnder y pridd (a chyflwr / cyfansoddiad) i gyd yn ffactorau pwysig. Mae elfennau eraill fel cysgodi, pocedi rhew, mynediad i'r safle ac oddi yno i gyd yn dod yn ffactorau pwysig hefyd.

Fframwaith Polisi Cynllunio

Gan fod y cynllun peilot hwn i gyd yn ymwneud â darparu cartrefi fforddiadwy i dyfwyr, ar y tir maen nhw'n ei drin, mae nifer o heriau cynllunio i'r cynllun peilot hwn fynd i'r afael â nhw.

Mae [‘Mapiau llifogydd ar gyfer cynllunio](#) yn cael eu cynhyrchu gan Cyfoeth Naturiol Cymru ac yn cael eu diweddaru ddwywaith y flwyddyn. Mae'r asesiadau hyn yn darparu asesiad gweledol o'r risg i'r holl dir yng Nghymru. Mae'r mapiau'n cefnogi polisi cynllunio cenedlaethol [TAN 15 - Datblygu, llifogydd ac erydiad arfordirol](#) Egwyddorion sylfaenol y Nodyn Cyngor Technegol yw cyfyngu ar ddatblygiadau newydd ym Mharth 3 yn amodol ar yr eithriadau cyfyngedig a nodir yn Nodyn Cyngor Technegol 15. Yn y bôn, mae pob datblygiad agored i niwed fel defnyddiau preswyl ac ysgolion wedi'u diogelu rhag cael eu hadeiladu ar ardaloedd perygl llifogydd afonydd a môr Parth 3. Gellir caniatáu strwythurau nad ydynt yn anheddau fel ysguboriau o fewn meini prawf penodol.

Mae cael caniatâd cynllunio i adeiladu tai yng nghefn gwlad, y tu allan i ffiniau cynlluniau datblygu (a nodwyd drwy gynlluniau datblygu lleol) yn annerbyniol mewn egwyddor, oni bai eu bod mewn cysylltiad â defnyddiau penodol yng nghefn gwlad fel ffermio. Mae polisi cynllunio cenedlaethol yn [Polisi Cynllunio Cymru](#) a [TAN 6 – Cynllunio ar gyfer Cymunedau Gwledig Cynaliadwy](#) i gefnogi ceisiadau fel y gwnaed drwy'r cynllun peilot hwn (megis polisi Datblygu Menter Wledig TAN6 – RED) mwy ar hyn yn [Adran 5](#).

Yn 2018, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru [safonau statudol](#) ar gyfer systemau draenio cynaliadwy ar gyfer draenio dŵr wyneb. Systemau Draenio Cynaliadwy (SUDS). Mae hon yn broses ychwanegol ac ar wahân i gyflwyno cais cynllunio. Yn gyffredinol, mae'n ofynnol ar gyfer unrhyw ddatblygiad newydd dros 100 m² neu ar gyfer cynnig datblygu o fwy nag un annedd. Mae Corff Cymeradwyo SuDS statudol (SAB), tîm ar wahân yn y sir/cyngor bwrdeistref sirol, yn ymdrin â'r broses SuDS. Gellir dod o hyd i ganllawiau ar SuDS [yma](#). Cynhaliodd Ff&GC a Lantra hostels weminar ar hyn ym mis Ionawr 2025. Mae ffioedd ychwanegol yn berthnasol ac argymhellir yn gryf y broses SUD / SAB a chael chynghor cyn ymgeisio gan dîm SAB cyn cyflwyno cais cynllunio. Yn ddelfrydol, bydd cymeradwyaeth SAB yn digwydd cyn cael cymeradwyaeth gynllunio ond bydd tîm SAB eich sir/cyngor bwrdeistref sirol yn gallu rhoi cynghor ar y broses hon.

Ar adeg ysgrifennu (Chwefror 2026) dim ond hawliau datblygu a ganiateir llai y mae ffermwyr sy'n ffermio ar ddaliadau tir o dan 5 hectar yn dal i elwa o yng Nghymru. Yn fyr, gall ffermwyr ar ddaliadau dros 5 hectar adeiladu strwythurau newydd (o fewn meini prawf penodol) hyd at 465 metr sgwâr. Yn anffodus, nid yw'r ffermwyr hynny ar dir o dan 5 hectar yn cael yr hawliau hyn. Mae angen iddynt wneud cais am ganiatâd cynllunio llawn ar gyfer unrhyw strwythurau newydd. Yn yr un modd, ychydig iawn o hawliau datblygu a ganiateir sy'n cael eu rhoi i ardaloedd o fewn parciau cenedlaethol ac ardaloedd o harddwch naturiol eithriadol. Gweler y [CLAS Cymru pages](#) gwefan Ffermydd a Gerddi Cymdeithasol am ragor o wybodaeth am hyn.

Cymorth ffermio lleol a chenedlaethol

Gellir dadlau bod polisiâu lleol a chenedlaethol i gefnogi garddwriaeth a chynhyrchu bwyd agro-ecolegol yn brin o'i gymharu â chefnogaeth fwy cyffredinol i'r sector amaethyddol.

Mae'r system bresennol ar gyfer cymorth a chymhorthdal ffermydd yng Nghymru, y Cynllun Ffermio Cynaliadwy, yn seiliedig ar ddull arwynebedd tir, yn hytrach nag allbynnau amgylcheddol pur, a fydd yn darparu llawer llai o gymorth i ffermydd llai.

Angen cyllid

Mae datblygu a gweithio ar gynllun peilot uchelgeisiol fel y dull Ffermydd y Dyfodol hwn yn cymryd llawer o amser ac adnoddau. Mae llawer o'r sgiliau a'r adnoddau ar gyfer y gwaith hwn wedi dod o'r 3ydd sector ac mae angen darparu cyllid refeniw iddynt am eu mewnbwn. Mae'r prosiect peilot cyfan hwn wedi'i ddatblygu dros nifer o flynyddoedd. Mae cynlluniau peilot uchelgeisiol fel hyn yn cymryd amser ac felly mae angen cyllid sy'n para rhywfaint.

Mae costau cyfalaf sylweddol yn ofynnol ar gyfer cyfnod datblygu'r safle, cartrefi, seilwaith ac ati. Ond mae'n rhaid talu ac ystyried costau eraill fel ffioedd cynllunio, ymgynghorwyr, arolygon hefyd, a gellir weithiau dosbarthu'r rhain fel refeniw a/neu gyfalaf. Bydd gan lawer o gyllidwyr derfynau ar y ddau fath o gyllid a all fod yn her.

Diffyg seilwaith cynhyrchu bwyd hygrych

Mae diffyg seilwaith prosesu, storio a dosbarthu bwyd ffres ym Mhowys, a Chanolbarth Cymru yn gyffredinol. Yn ogystal â phethau fel offer a chyfarpar amaethyddol, mae llawer o'r peiriannau ar raddfa cae wedi diflannu oherwydd diffyg cynhyrchu ar y fferm, ac mae'r peiriannau sy'n weddill yn brin ac yn bell rhwng neu bydd angen cynnal a chadw sylweddol yn aml i ddod yn ymarferol. Mae llawer o'r hyn sydd o gwmpas o faint a graddfa uwchlaw'r hyn sydd ei angen ar ffermydd llai.

Mae prinder storio, yn enwedig unedau oer / tymheredd-reoledig, ac mae llawer o'r rhai sydd yn y sir ar gyfer cynhyrchu terfynol / gorffenedig eitemau bwyd (wedi'u pecynnu, glân a photeli ac ati) ac mewn perchnogaeth breifat / gorfforaethol, nad yw ar gael i newydd-ddyfodiaid i ffermio. Gall sefydlu seilwaith o'r fath ar fferm fod yn gostus, oherwydd gofynion pŵer sylweddol a'r cysylltiadau cysylltiedig, tai priodol a lleoliadau addas ar y fferm.

Nid yw offer a gynlluniwyd i olchi, pecynnu a phrosesu cynnyrch garddwriaethol ar gael yn rhwydd, sydd unwaith eto'n golygu buddsoddiad cychwynnol sylweddol i ffermydd unigol ac yn arwain at heriau o ran cael mynediad at lwybrau amgen i'r farchnad fel Llysiau Cymru i Ysgolion.

Dod o hyd i dyfwyr medrus

Er bod yna ychydig o raglenni diweddar i gefnogi twf sgiliau garddwriaeth yn yr ardal a'r cyffiniau, mae'r niferoedd sy'n cael eu huwchsgilio yn fach, creodd hyn rai heriau wrth recriwtio tyfwyr medrus, parod i fusnes i Fferm y Wern. Efallai bod yr ansicrwydd cychwynnol ynghylch daliadaeth a'r ansicrwydd yng nghyfnodau cynnar y peilot wedi bod yn rhwystro i dyfwyr mwy medrus a oedd yn edrych i sefydlu eu ffermydd eu hunain, ac roedd gan lawer o'r rhai a allai reoli lefel yr anhysbys ddiffyg sgiliau dyfnder angenrheidiol. Felly, roedd y gronfa o dyfwyr addas - a oedd yn fedrus, wedi paratoi. ayn gallu a/neu'n barod i fentro bod yn rhan o brosiect peilot - yn llai na'r disgwyl.

Adran 4: Dod o Hyd i Gydwethredwyr ac Adeiladu'r Bartneriaeth

Mae Ffermydd a Gerddi Cymdeithasol wedi bodoli ers bron i 50 mlynedd, gan gefnogi ffermydd, gerddi, perllannau a mathau eraill o fentrau tyfu cymunedol. Drwy gydol yr amser hwn, maent wedi datblygu partneriaethau ystyrlon ag eraill sy'n gweithredu yn y sector ac sydd â nodau ac uchelgeisiau tebyg. Mae Ffermydd a Gerddi Cymdeithasol hefyd wedi bod yn cefnogi datblygiad polisi a chanllawiau sy'n dod i'r amlwg ar gyfer y sector a thrwy'r gwaith hwn maent wedi ffurfio llawer o deyrngarwch â sefydliadau partner, unigolion, awdurdodau lleol a llywodraethau.

Mae Ffermydd a Gerddi Cymdeithasol hefyd wedi cyflawni llawer o raglenni gwaith cydwethredol sy'n cefnogi cynhyrchu bwyd cymunedol, trwy amrywiaeth o gyllidwyr a chyda nifer gynyddol o randdeiliaid. Roedd yr holl bethau uchod yn caniatáu nodi partneriaid cryf yn gyflym a allai bob un ddod â'u sgiliau eu hunain a meysydd diddordeb mwy penodol i'r bartneriaeth. Mae gan sefydliadau fel Our Food Trust (a elwid gynt yn Our Food 1200) nodau ac uchelgeisiau clir sy'n ymwneud â Phowys, gan ei gwneud hi'n hawdd eu halinio ag amcanion y cynllun peilot. Yn yr un modd, mae gan lawer o'r partneriaid eraill yn y prosiect gylchoedd gwaith clir a bwriadol sy'n cyd-fynd yn dda.

Roedd yn amlwg o'r cychwyn cyntaf y byddai cyfranogiad a chefnogaeth gan yr Awdurdodau Lleol (CSP ac APCBB) yn wirioneddol gynorthwyo a gwella'r canlyniadau, a chafodd perthnasoedd eu cryfhau â'r ddau hyn a'u dwyn i'r bartneriaeth, naill ai'n ffurfiol neu'n anffurfiol ar yr adegau cywir. Yn yr un modd, o ran cyllid a mwy o gefnogaeth polisi cenedlaethol, roedd cefnogaeth a goruchwyliaeth Llywodraeth Cymru yn hanfodol, er nad oedd ganddynt unrhyw rôl ffurfiol yn adrannau'r bartneriaeth fel yr Adran Fwyd, yr Adran Tir a Natur a'r timau Economi Gylchol ac Economi a Busnes, roeddent yn hanfodol wrth helpu i gyflawni a llunio canlyniadau'r peilot.

Roedd y bartneriaeth ffurfiol wedi'i haenu gyda'r partneriaid mwy hanfodol yn ffurfio'r grŵp craidd ac eraill naill ai'n dod i mewn ar gyfer meysydd penodol o gefnogaeth a/neu'n cefnogi'r nodau cyffredinol trwy rôl rhanddeiliad / grŵp llywio:

Partneriaid Craidd:

- [Cyngor Sir Powys](#)
- [Ffermydd a Gerddi Cymdeithasol](#)
- [Asedau a Rennir](#)
- [Ein Bwyd 1200](#)
- [GWLAD consortium](#)
- [Cyngrhair y Gweithwyr Tir](#)(CYFRAITH)
- [Meithrin](#) a'r [Bwyd Powys Food Partnership](#)
- [Cyngor Sir Caerfyrddin](#)a [The Bwyd Sir Gar Food Partnership](#)

Aelodau'r Grŵp Llywio:

- [Rhwydwaith Ffermio sy'n Gyfeillgar i Natur](#)
- [Lantra](#),
- [Coleg y Mynyddoedd Duon](#)
- [Cydweithfa Tir Ecolegol](#)
- [Eco Dyfi](#)
- [Synnwyr Bwyd Cymru](#)

Rhanddeiliaid Allweddol:

- Llywodraeth Cymru
 - i) Adran Bwyd
 - ii) Tîm Polisi Cynllunio
 - iii) Tîm Economi Sylfaenol (Cylchol)

Mae mannau cydweithredol eraill lle cafodd sgiliau, arbenigedd a diddordeb yn y prosiect eu hybu yn cynnwys:

- Cynghair Garddwriaethol Cymru
- Food Policy Alliance Cymru
- Grŵp Gwaith Hawliau Cymunedol a Grymuso

Adran 5: Dod o Hyd i Atebion i'r Rhwystrau

Mynediad i Dir

Drwy weithio gyda thîm Asedau Corfforaethol Cyngor Sir Powys, Arweinydd y Cyngor a'u tîm Ystadau Ffermydd, gwnaed opsiynau i dreialu Ffermydd y Dyfodol ar ddaliad fferm sirol yn bosibl. Yn gynnar yn y prosiect, ystyriwyd fferm â chyfarpar addas o bosibl (fferm gyda chartref ac adeiladau). Cynhaliodd consortiwm Gwlad yr astudiaeth ddichonoldeb gychwynnol, a ddangosodd botensial cryf i'r safle gael ei ddefnyddio fel daliad fferm aml-garddwriaethol ond yn y pen draw ni wnaed y safle hwn ar gael, oherwydd amgylchiadau dilys iawn.

Cynigiwyd 'tir noeth' amgen (un heb unrhyw adeiladau) yn fuan fel posibilrwydd. Trodd Gwlad ac eraill yn y bartneriaeth eu sylw at y safle newydd hwn a chynnal astudiaeth ddichonoldeb a chyflwynwyd ymchwiliadau cynnar i opsiynau cynllunio (a chyfyngiadau). Oherwydd natur tymor byr y cyllid a gynigiwyd i'r bartneriaeth, dewiswyd yr opsiwn hwn fel y safle a ffeirir.

Fel sy'n aml yn wir gyda throsglwyddiadau tir, mae trosglwyddo ffurfiol y tir (o dan brydles 95 mlynedd, trwy Drosglwyddo Asedau Cymunedol) wedi cymryd amser hir, ac mae'r brydles derfynol yn dal i gael ei datblygu, ond gobeithio y bydd hyn yn cael ei sicrhau'n fuan.

Fframwaith Polisi Cynllunio

Drwy lawer o'r gwaith yn y cefndir gan gydweithwyr ar y cynllun peilot hwn, sefydlwyd gwaith i ddylanwadu ar bolisi a chanllawiau cynllunio lleol yn gyflym. Arweiniodd hyn at gyhoeddi canllawiau cynllunio ffurfiol gan Gyngor Sir Powys yn ymwneud â daliadau garddwriaethol ac yn enwedig y rhai sy'n ceisio Datblygiadau Menter Wledig (cartrefi) arnynt. Cyhoeddir y canllawiau. [yma](#) Yna dilynwyd y canllawiau hyn yn gyflym gyda mabwysiadu canllawiau tebyg iawn sydd bellach hefyd yn cwmpasu Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog – sy'n golygu bod tua chwarter o Gymru bellach wedi'i gynnwys o dan y polisi blaengar hwn.

Ymgysylltodd partneriaeth FF â'r tîm SAB lleol a dechrau archwilio'r opsiynau i fodloni, a rhagori ar, yr holl ofynion o dan fframwaith y SUD.

Buddsoddodd Llywodraeth Cymru adnoddau i ddeall yn llawn y rhwystrau cynllunio i arddwriaeth yng Nghymru a thrwy gydweithio â Chynghrair Garddwriaeth Cymru cynhyrchwyd adroddiad yn fuan ar y materion (a'r cyfleoedd) sy'n ymwneud ag ehangu garddwriaeth i Gymru. Mae eu hadroddiad wedi'i gyhoeddi. [yma](#).

Tra yn y cefndir roedd Llywodraeth Cymru yn bwrw ymlaen â'u rhaglen o ymrwymiad llywodraeth i gynhyrchu [Strategaeth Bwyd Cymunedol](#), mae hyn bellach wedi'i gyhoeddi ac

mae astudiaethau achos sy'n ymwneud â llawer o'r partneriaid yn y consortiwm yn rhan o'r strategaeth.

Mae bwyd a'r cysylltiad uniongyrchol ag iechyd yn cael ei hyrwyddo trwy lawer o sefydliadau a llwybrau gyda chomisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol a'i dîm yn cymryd rhan arweiniol wrth amlygu'r cysylltiadau a chynnig atebion ar gyfer gwelliannau.

Mae Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru wedi amlinellu pwysigrwydd y system fwyd i gyflawni Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru. Mae ansicrwydd bwyd cynyddol ac afiechyd sy'n gysylltiedig â diet yn peri heriau difrifol i Gymru o ran cyflawni ei hamcanion lles, yn enwedig yn ardaloedd mwyaf difreintiedig Cymru. Mae dibyniaeth Cymru ar gadwyn gyflenwi bwyd fyd-eang sy'n gynyddol anwadal yn peri risg enfawr i allu cenedlaethau'r dyfodol i gael mynediad at ddeietau lleol, iach a chynaliadwy.

Mae Llywodraeth Cymru wedi gwneud cynnydd wrth fynd i'r afael â'r heriau hyn – sefydlu prydau ysgol am ddim i bawb mewn ysgolion cynradd a datblygu [Strategaeth Bwyd Cymunedol](#) sy'n cefnogi partneriaethau bwyd lleol ledled Cymru ac yn anelu at dwf garddwriaeth o flwyddyn i flwyddyn. Fodd bynnag, mae bwyd a dietau ar goll i raddau helaeth o'r cynlluniau lles y mae'n ofynnol i gyrrff cyhoeddus Cymru eu gosod a'u bodloni o dan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol.

Mae [Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol 2025](#) yn argymhell camau brys ar y system fwyd yng Nghymru gan gynnwys:

- Datblygu cynllun cydnerthedd bwyd cenedlaethol i sefydlu cydlyniant polisi cenedlaethol a chamau gweithredu i wella mynediad at ddeietau lleol, iach a chynaliadwy, gan gynnwys tyfu'r sector garddwriaeth yng Nghymru.
- Ymestyn prydau ysgol am ddim i bawb hyd at 16 oed, gan sicrhau dau ddogen o lysiau lleol, tymhorol a gynhyrchwyd yn gynaliadwy ar gyfer pob pryd ysgol, a sicrhau bod pob plentyn yn gadael yr ysgol yn llythrennog o ran bwyd.
- Sefydlu cynllun talebau ffrwythau a llysiau Cymru ar gyfer aelwydydd incwm isel.
- Dylai awdurdodau lleol sefydlu cynlluniau cydnerthedd bwyd lleol sy'n cynnwys partneriaethau bwyd lleol ac integreiddio'r system fwyd yn eu cynlluniau llesiant.
- Dylai gyrrff cyhoeddus yng Nghymru gyfyngu neu ddileu'r ddarpariaeth a'r hyrwyddo ar fwydydd sy'n uchel mewn siwgr, halen a/neu fraster.

Yn 2025, lansiodd Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru a Synnwyr Bwyd Cymru [canllawiau bwyd](#) i awdurdodau lleol Cymru ynghylch meithrin gwydnwch bwyd lleol a hyrwyddo dietau iachach.

Cymorth ffermio lleol a chenedlaethol

Gweler [Adran 2](#) am restr hir o bolisi lleol a chenedlaethol y mae'r peilot hwn yn ei gefnogi.

Diffyg seilwaith cynhyrchu bwyd hygrych

Mae sefydliadau fel Ff&GC a'r partneriaethau bwyd lleol ym Mhowys a Chaerfyrddin wedi bod yn mynd i'r afael â rhai o'r bylchau yn y seilwaith garddwriaethol. Mae Ff&GC a'r partneriaethau bwyd wedi derbyn amrywiaeth o gymorth ariannol sydd wedi galluogi ffurfio dau gylch peiriannau (ar raddfa fach) sy'n cefnogi tyfwyr garddwriaethol yn eu hardaloedd priodol. Mae fferm Wern ar fin dod yn gartref i gylch peiriannau Gogledd Powys, gydag un arall yn cael ei ddatblygu yn ne Powys. Mae fferm Bremenda Isaf yng Nghaerfyrddin yn gartref i un mwy sy'n cwmpasu Sir Gaerfyrddin ac ardaloedd awdurdodau lleol cyfagos eraill.

Mae cefnogaeth bellach i'r tyfwyr yn Fferm Wern gan Bwyd Powys Food wedi ariannu prynu 5 twnel polly rhwng y tair plot, ac mae cyfranogiad mewn cynllun peilot LPIP newydd i gael llysiau Cymru i mewn i letygarwch yn galluogi adeiladu storfa oer y gellir cerdded i mewn iddi a chyfleusterau golchi newydd i'r tyfwyr eu rhannu.

Dod o hyd i dyfwyr medrus

Mae [**Adran 2**](#) yn manylu ar yr amrywiaeth o sefydliadau a rhaglenni sy'n cefnogi datblygiad gweithlu garddwriaethol medrus yng Nghymru.

Mae'r pum tyfwr sydd wedi cael eu dewis ac sydd bellach yn byw yn Fferm Wern yn fedrus yn eu meysydd garddwriaethol priodol ac wedi paratoi ar gyfer yr heriau y mae gweithio o fewn prosiect peilot sy'n wynebu'r cyhoedd yn eu cynnig. Maent yn angerddol, yn alluog ac eisoes wedi gwneud dechrau gwych; gan sefydlu ardaloedd tyfu ar eu plotiau unigol, dechrau cynllun blychau llysiau cydweithredol a gwahodd y gymuned leol i gymryd rhan mewn digwyddiadau ar y fferm.

Adran 6: Dod o Hyd i Safleoedd i'w Treialu

Image credit: Heather Birnie Photography

Asesiadau safle

Mae cynyddu'r siawns o lwyddo i'r eithaf yn hanfodol i unrhyw brosiect, ac roedd asesiad manwl o'r safle yn elfen bwysig wrth gyflawni'r nod hwnnw. Cynhaliwyd astudiaethau dichonoldeb cynhwysfawr yn cwmpasu:

- Data meteorolegol
- Asesiad pridd (gwead, strwythur, pH, cynnwys deunydd organig (OM), bioleg pridd)
- Draenio a mannau gwlyb
- Adolygiad bioamrywiaeth (gwrychoedd, coed, cyfleoedd cysylltedd)
- Cyrsiau dŵr a chyflenwad dŵr
- Mynediad
- Seilwaith
- Marchnadoedd
- Economeg

Defnyddiwyd y wybodaeth hon i ddatblygu cynllun safle, gan isrannu'r fferm yn leiniau fel bod pob plot yn gallu, ynddo'i hun, gynnal un busnes. Roedd maint a lleoliad pob plot yn ystyried ansawdd y tir. Fe'i cynlluniwyd hefyd i gynnig hyblygrwydd i dyfwyr ddatblygu ystod o systemau tyfu (er enghraifft cnydau gwarchodedig, llysiau ar raddfa cae, gwelyau parhaol a chnydau lluosflwydd).

Cyfleusterau rhannu

Roedd mynediad a rennir at gyfleusterau yn hanfodol i ddatblygu busnesau hyfyw. Roedd rhannu costau siediau pacio, cyfleusterau storio cnydau, storio dŵr, peiriannau ac offer ac ati, yn hanfodol i leihau'r costau sefydlog. Roedd hyn yn allweddol i sicrhau y gallai'r tri busnes fod yn hyfyw gyda buddsoddiad ymlaen llaw lleiaf posibl, sy'n caniatáu recriwtio tyfwyr heb gyfalaf sylweddol.

Esblygiad y syniad o dir cymunedol

Dechreuodd y syniad o dir cymunedol oherwydd bod darn o dir llai cynhyrchiol, tua 5 erw, mewn lleoliad da i fod yn glustog rhwng y ffermydd newydd a'r tŷ drws nesaf. Roedd hefyd wedi'i gysylltu â hawl tramwy gyhoeddus, ac roedd yn cynnwys cynefinoedd arwyddocaol gan gynnwys coed derw hynafol, tonnau gwlyb a phwll a fwydir gan ffynnon.

Teimlwyd y byddai rhoi cyfran uniongyrchol i'r gymuned leol yn y tir yn creu cefnogaeth i'r prosiect cyfan. Fodd bynnag, ni chafodd y cynnig hwn ei archwilio'n llawn oherwydd y pwysau amser eithafol i gwblhau'r prosiect o fewn terfynau amser ariannu ar safle newydd, ar ôl colli'r safle blaenorol. Roedd hyn hefyd yn golygu nad oedd y sgwrs gyda'r gymuned erioed wedi'i threfnu'n ddigonol i drafod a oedd gan y gymuned unrhyw awydd i reoli tir o'r fath - mwy yn [Adran 8](#).

Ar ôl sawl adroddiad, gostyngwyd arwynebedd y tir ychydig i 4.75 erw.

Felly daeth y syniad i'r amlwg y dylai'r tri ffermwr reoli'r tir er budd cymunedol. Teimlai partneriaid y prosiect fwyfwy mai'r ffermwyr eu hunain fyddai'r stiwardiaid gorau ar y tir hwn. Ond ni thrafodwyd y trefniadau logistaidd ac ariannol ar gyfer hyn gyda'r ffermwyr tan yn hwyr iawn yn y broses. Roedd hwn yn un o nifer o enghreifftiau o weithgareddau'n digwydd yn y drefn anghywir o ganlyniad i'r pwysau i fuddsoddi yn y ffermydd yn unol â therfynau amser ariannu.

A yw cael tir er budd cymunedol yn werth chweil?

Mae Cyngor Sir Powys yn rhentu'r tir felly rhaid i bwy bynnag sy'n sicrhau buddion y tir dalu am y tir am £150 yr erw. Mae gan y tir botensial i gynhyrchu incwm, a gall ddarparu gwasanaethau gwerthfawr i'r tair fferm. Mae'n debygol y bydd gwerth hyn yn fwy na £150 yr erw.

- Byddai'n ennill £28/erw/y flwyddyn o haen sylfaenol y Cynllun Ffermio Cynaliadwy. Byddai'n ennill £28/erw/y flwyddyn arall pe bai'n cael ei ddefnyddio ar gyfer adfer natur, a £43/erw/y flwyddyn pe bai'n cael ei ddefnyddio at ddibenion cymdeithasol.
- Mae pwll mawr wedi'i leoli yn y tir hwn ac mae'n gyflenwad dŵr gwerthfawr i'r ffermydd yn ogystal â chynyddu bioamrywiaeth.
- Mae cymorth grant ar gael ar gyfer defnyddio tir at ddibenion cymunedol.

- Ymhen amser gallai gynhyrchu refeniw e.e. coetir prysgwydd, pori torfol ar gyfer da byw neu fannau digwyddiadau y gellir eu rhentu allan.
- Mae dod â'r gymuned i'r tir yn arwain at gwsmeriaid newydd ar gyfer bwyd sy'n cael ei dyfu ar y ffermydd.

Bydd aelodau Partneriaeth Ffermydd y Dyfodol bob amser yn bresennol i gynnig syniadau pellach a rhannu eu gwybodaeth am fynediad at gymorth ariannol ar gyfer defnydd cymunedol o dir.

Gwersi allweddol

a) Tir; topograffeg, math o bridd

Mae tir yn cael effaith sylweddol ar ddatblygiad ffermydd mewn sawl ffordd allweddol. Bydd tir fferm sy'n eithaf gwastad (er gwaethaf llifogydd) yn cadw costau datblygu yn llawer is. Yn Sarn, hyd yn oed gyda newidiadau cymharol fach mewn lefel, roedd yn rhaid mynd i'r afael â nhw trwy fewnforio swbstrad (carreg) hefyd yn rhannol oherwydd amodau tywydd y gaeaf, gan ychwanegu £12,000 arall mewn costau. Gallai priddoedd clai anhydraidd sy'n dueddol o gael llifogydd ychwanegu miloedd o bunnoedd at ddatblygu traciau, gofyniad am drefniadau SUDS drutach (fel yn Sarn) a gall hyd yn oed wneud rhywfaint o dir yn anaddas ar gyfer ffermio, gyda chwpl o erwau yn Sarn yn cael eu neilltuo ar gyfer y pwll a'r ardaloedd corsïog.

b) Paru argaeledd tir â nifer y ffermydd ym mhob lleoliad

Mae pennu nifer damcaniaethol y busnesau fferm y gellir eu cynnwys ym mhob safle yn hanfodol i asesu hyfywedd prosiect o'r cychwyn cyntaf. Rhaid i hyn ystyried sawl ffactor allweddol:

- **Math o fusnes fferm:**
Mae natur mentrau agroecolegol yn dylanwadu'n gryf ar yr arwynebedd tir sydd ei angen. Er enghraifft, gall uned madarch mewn cynwysyddion weithredu ar ½ erw, tra gallai cynhyrchu un neu fwy o gnydau ar raddfa caeau fod angen 10–20 erw.
- **Amodau cynllunio:**
Gall cyrraedd trothwyon cynllunio ar gyfer hyfywedd economaidd gynyddu'r gofyniad tir ar gyfer pob fferm. Efallai y bydd angen 5–10 erw ar arddwriaeth fasnachol sy'n anelu at gyfrolau a phroffid marchnadwy. Heb yr angen i gyrraedd trothwyon cynllunio e.e. ar gyfer tai dros dro, gallai daliadau llai cynhyrchol fod yn 1–2 erw yn unig.
- **Cyfyngiadau gofod:**
Mae cyfanswm arwynebedd y tir tyfu da, y tir sydd ei angen ar gyfer seilwaith fferm, a dyraniad tybiedig o tua 10% o dir i fodloni cymhwysedd SFS, yn pennu maint tybiannol y fferm.

Adran 7: Ariannu'r Cynllun Peilot

Roedd cyllid grant ar gael i gefnogi'r prosiect ehangach gan gynnwys cyllid sylweddol i dalu am y rhan fwyaf o adeiladu'r fferm. Gwnaed ceisiadau am grantiau cyn i'r lleoliad yn Sarn gael ei nodi ac roeddent o reidrwydd yn generig. Gwnaed y rhain hefyd cyn i gostau adeiladu a chostau eraill ddechrau cynyddu. Erbyn i adeiladu Sarn gael ei gynllunio a'i gostio'n fanwl, roedd yn amlwg y byddai angen gwneud rhai cyfaddawdau h.y. adeiladu ysgubor llawer llai a dylunio tai dros dro na ellid eu huwchraddio, nad oedd yn fwriad gwreiddiol.

Sefydlwyd Sarn fel prosiect peilot, ac mae'n rhaid i'r bartneriaeth a thenantiaid y fferm deimlo eu ffordd trwy'r trefniadau dylunio, adeiladu a sefydliadol. Mae cyfnod pontio estynedig yn parhau mewn perthynas â phrydles a rheolaeth y fferm, gan fod dau aelwyd tenant wedi symud i'r fferm ym mis Mai 2025 tra bod y cytundeb prydles rhwng PCC ac Our Food Trust/Farmland Trust yn dal i fod ar y gweill. Ar ben hynny, oherwydd nad oedd y grantiau'n gwbl ddigonol i gwblhau'r gwaith adeiladu fferm, mae rhai mân weithiau'n parhau i fod heb eu cwblhau, a disgwylir iddynt gael eu cwblhau erbyn mis Chwefror 2026. O ystyried y cyd-destun hwn, roedd cynnig rhent gostyngol ar gyfer mis Mai a chaniatáu amserlenni hael ar gyfer gwneud penderfyniadau i denantiaid posibl yn briodol.

Mae hefyd yn werth nodi bod model Sarn wedi dewis darparu tai dros dro o ansawdd rhesymol o dda, gan gydnabod bod modelau eraill - fel y Cydweithfa Tir Ecollegol - wedi cael trafferth cadw ffermwyr, yn rhannol oherwydd tai dros dro annigonol, a ariennir gan denantiaid (unedau sefydlog rhad, llaith, oer yn aml).

Edrych ymlaen y tu hwnt i'r cynllun peilot hwn - Model ariannol ar gyfer Llandrinio

Mae ein Hymddiriedolaeth Fwyd wedi gwneud cais am drosglwyddo asedau cymunedol o 30 erw arall o dir yn Llandrinio. Y tro hwn mae'r prosiect yn bartneriaeth â Chymdeithas Tai ClwydAlyn.

Mae gan y model hwn y nodweddion allweddol canlynol:

- Mae ClwydAlyn yn dymuno prynu dau safle Cyngor sydd eisoes wedi'u dyrannu ar gyfer tai gan y Cyngor. Mae un safle wrth ymyl y tir fferm a byddai ClwydAlyn yn adeiladu tair ffermdy ar y safle hwn yn edrych dros y tir fferm. Byddai'r derbyniad cyfalaf i'r Cyngor hyd at £1m.
- Byddai ClwydAlyn yn sicrhau bod cartrefi'r ffermydd ar gael i'w rhentu, neu i'w rhentu'n rhannol, neu i'w prynu'n rhannol, neu drawsnewidiad graddol o un i'r llall. Byddai ClwydAlyn bob amser yn cadw cyfran fach iawn o'r berchnogaeth, gan sicrhau mai dim ond i ffermwr arall y gellir gwerthu'r cartrefi.

- Byddai costau adeiladu'r fferm (ar gyfer tair fferm) tua £124,000 (cyfanswm y costau uwchlaw llai £170,000 ar gyfer tai a llai £30,000 ar gyfer hanner y costau rhagarweiniol gyda'r 50% arall yn cael ei dalu gan ClwydAlyn).
- Mae'n ymddangos yn bosibl y gallai Cronfa Twf Canolbarth Cymru dalu am adeiladu seilwaith y fferm, ynghyd â'r buddsoddiad preifat a wnaed gan ClwydAlyn ar gyfer prynu tir ac adeiladu tai. Mae'r posibilrwydd hwn yn cael ei archwilio ar adeg ysgrifennu.

Mae'r model hwn yn aros am gytundeb gan y Cyngor. Mae ein Hymddiriedolaeth Fwyd a ClwydAlyn yn gweithio i gael y cytundeb hwn.

Mae grantiau ac arianwyr sydd wedi cefnogi'r cynllun peilot hwn yn cynnwys:

Llywodraethau Cymru [Cronfa Cefnogi Cwmnïau Lleol](#) – darparodd y gronfa hon y refeniw angenrheidiol i gwblhau'r gwaith canllawiau cynllunio, a chefnogodd rai o'r ffioedd cynllunio cynnar (arolygon, ymgynghorwyr, Cynlluniau Datblygu Cynaliadwy a chais cynllunio). Mae astudiaeth achos benodol ar gyllid Ffermydd y Dyfodol wedi'i chreu gan Cynnal Cymru <https://cynnalcymru.com/supporting-local-firms-fund-unlocking-welsh-tir-er-mwyn-tyfu-bwyd-cymreig-er-mwyn-natur/> fel rhan o'u gwaith i gefnogi'r Economi Sylfaenol.

Llywodraethau'r DU, Trwy Gyngor Sir Powys, darparodd gyllid drwy'r agenda [Cyllid Ffyniant a Rennir](#). Cefnogodd y gronfa hon nifer o'r arolygon terfynol, asesiadau safle penodol (arolygon cynefinoedd, draenio a'r cyffelyb) ond cyfrannodd hefyd at rai o gostau datblygu ffisegol safle Fferm Wern (croesfannau priffyrdd, gwaith trin carthffosiaeth, datrysiad ynni / pŵer, gwaith tir ac un o'r cartrefi).

Mae dwy rownd o gyllid drwy Lywodraeth Cymru [Cronfa Cydweithio Asedau](#) (Cyfnod 3) wedi llwyddo i ddarparu cymysgedd o refeniw a chyfalaf i helpu i ariannu gwaith yn Sir Gaerfyrddin a Phowys. Ym Mhowys, darparodd hyn y cyllid ar gyfer y trydydd cartref a'r cartref olaf, rhai o'r gofynion rhwystro ar y prif ysgubor ar gyfer y fferm.

Mannau Lleol ar gyfer Natur - darparodd y gronfa ym Mhowys lawer o'r gofynion tirlunio, yr ardal storio compost, lloches gwirfoddolwyr a llawer o'r nodweddion bywyd gwyllt (cynefinoedd adar ac ystlumod, pantiau a phwll).

Bwyd Powys Food Darparodd y cyllid gefnogaeth ar gyfer eitemau hanfodol i gefnogi'r tyfwyr yn eu mentrau, a darparodd y cyllid angenrheidiol i ddarparu cyfleuster toiled compost 'ymwelwyr' ar y fferm. Darparwyd eitemau fel twneli polyn hefyd drwy'r cyllid hwn.

Mae sefydliadau eraill fel [Coed Cymru](#) wedi darparu miloedd o goed yn hael i'w plannu o amgylch y safle, gan gynnwys gwrychoedd, ffiniau plotiau, micro-goedwigoedd ac ardaloedd prysgwydd a chynefinoedd pwysig fel y parth byffer afon glannau'r afon y helpodd gwirfoddolwyr a thyfwyr i'w blannu.

Mae Ffermydd a Gerddi Cymdeithasol wedi darparu rhywfaint o gyllid drwy'r **Prosiect Perllannau Powys** (Cronfeydd Ffyniant a Rennir ym Mhowys) i ddarparu rhai allbynnau hyfforddi o amgylch perllannau ac wedi darparu rhai coed ffrwythau i ffurfio sail Perllan ar y safle.

Gwersi allweddol

a) Gwerthuso rhent ar gyfer tai a thir

Gwnaed datblygiad fferm Sarn yn bosibl gan grantiau a dalodd bron pob cost dylunio a seilwaith, sef cyfanswm o tua £450k. Mae hyn yn cynrychioli cymhorthdal sylweddol a wnaeth gosod rhent yn sylweddol haws—er yn amlwg na ellir ei atgynhyrchu heb gyllid o'r fath.

Roedd gwerthuso rhent yn seiliedig ar:

- Rhenti marchnad mewn cyd-destun gwledig Cymru
- Gwybodaeth a gasglwyd gan sefydliadau fel LWA ar renti tai o fewn mentrau agroecolegol
- Ystyriaethau fforddiadwyedd i ffermwyr
- Modelu ariannol i sicrhau y byddai incwm rhent yn cydbwysu ymrwymadau prydles a gwariant dros y tymor hir

O ystyried system drydan oddi ar y grid Sarn (paneli ffotofoltäig solar, arae batri gyda generadur am oddeutu tri mis o ofynion ail-lenwi yn y gaeaf), dylai tenantiaid weld rhywfaint o arbedion cost trydan, heb unrhyw daliadau sefydlog a chostau pŵer cyffredinol is. Fodd bynnag, cyflenwir dŵr dyfrhau o'r prif gyflenwad yn unig, a fydd yn dod yn waharddol i arddwriaeth ar raddfa fawr. Bydd sawl ffactor yn pennu a yw'r cymysgedd o bŵer oddi ar y grid a dŵr ar y grid yn niwtral o ran cost neu'n ddrytach na system gwbl ar y grid neu oddi ar y grid. Felly mae modelu cost mwy manwl yn hanfodol i ddeall goblygiadau ar gyfer gosod rhenti tir a thai.

b) Eglurder y telerau ac amodau

Fel y nodwyd, mae natur beilot y prosiect wedi golygu rhywfaint o ansicrwydd parhaus ynghylch telerau ac amodau. Gyda chytundebau prydles ffurfiol yn dal i fod ar y gweill, mae'r trefniant wedi gofyn am ewyllys da ac ymddiriedaeth i'w gario ymlaen nes bod y cyfreithlondeb wedi'i gwblhau. Er bod dwy aelwyd yn gyfforddus â hyn, penderfynodd un aelwyd ddarpar nad oedd yn addas a thynnodd yn ôl erbyn Gorffennaf 2025 (cymerodd aelwyd arall y trydydd plot a'r tŷ o fis Hydref).

Roedd materion penodol a brofodd yn gymhleth neu'n ddadleuol yn cynnwys:

- Sicrhau bod yr holl dir rhent o ansawdd digonol; er bod y rhent o £150/erw (o fis Mehefin 2026) yn gymedrol, nid oedd codi tâl am ardaloedd fel corsydd neu byllau fel rhan o blot 3 yn briodol.

- Gwirio bod meintiau gwirioneddol y plotiau yn cyfateb i mapiau PCC/tirfeddianwyr; yn Sarn, roedd tir yn y pennau gorllewinol a dwyreiniol yn cael ei ddal neu ei ddyrannu i bartïon eraill.
- Penderfynu pwy sy'n gyfrifol am unrhyw dir cyffredin o fewn plot (fel yn Sarn), gan gynnwys a oedd tenantiaid yn dymuno ei rentu neu ei reoli.
- Egluro pa seilwaith fferm oedd wedi'i gynnwys; yn gynnar penderfynwyd y byddai twneli polythen a systemau dyfrhau yn cael eu hariannu gan denantiaid, gan na fyddai eu hangen ar bob busnes ac nid ydynt yn asedau sefydlog. Ni chafodd ffensys mewnol i ddiffinio ffiniau plot 3 eu cynnwys fel rhan o adeiladu'r fferm chwaith ac efallai y bydd angen i ffermwyr plot 3 eu hychwanegu.

Adran 8: Ymgynghoriadau

Ymgysylltu cymunedol yn Sarn

Mae tensiwn anochel ynghylch pryd i ymgysylltu â'r gymuned:

- Os yw'n gynnar iawn, yna nid oes atebion i lawer o'r cwestiynau gan aelodau'r gymuned a gall hyn greu rhwystredigaeth a phryder.
- Os yw'n rhy hwyr, yna mae'n edrych fel i *ffait accompli* gael ei orfodi ar y gymuned.

Roedd sawl her yn Sarn, rhai'n benodol, rhai'n gyffredinol i bob ymgynghoriad cymunedol:

- Nod y prosiect oedd dod o hyd i atebion i broblemau cenedlaethol (a byd-eang), ond roedd ymdeimlad na fyddai'n darparu buddion lleol – felly pam y dylai'r gymuned benodol hon ddioddef anghyfleustra i ddatrys problemau nad ydyn nhw o reidrwydd wedi'u nodi fel rhai blaenoriaeth?
- Nid oedd unrhyw fodel presennol y gallai partneriaid y prosiect gyfeirio ato, i ddangos yr hyn a ragwelwyd. (Ni fydd hyn yn digwydd eto, gan fod Sarn bellach ar waith ac yn cael ei groesawu gan y rhan fwyaf o'r gymuned.)
- Mae defnyddio tir cyhoeddus ar gyfer unrhyw brosiect yn anochel yn fwy gwleidyddol na datblygiad preifat. Er ei fod yn cael ei yrru gan sefydliadau di-elw â chysylltiadau cymunedol cryf ym Mhowys a ledled Cymru, nid oedd yr un o'r rhai a arweiniodd y prosiect hwn yn gysylltiedig yn uniongyrchol â phentref Sarn ei hun. Cyfrannodd hyn at bryderon bod y fenter yn cael ei gorfodi gan sefydliadau nad oeddent yn deall yr ardal leol.
- Roedd y prosiect yn Sarn yn datblygu ar safle maes glas. Roedd ofn bod hwn yn geffyl Troea i fwy o ddatblygiadau tai, ac mae nifer sylweddol ohonynt wedi bod yn yr ardal yn ystod y blynyddoedd diwethaf.
- Mewn unrhyw sgwrs gymunedol, gall lleiafrif o leisiau gwrthwynebol ddominyddu trafodaethau.

- Ychydig iawn o ddealltwriaeth oedd o economeg busnesau garddio marchnad ar raddfa fach. Felly roedd llawer iawn o amheuaeth ynghylch gallu'r tir i gynnal un busnes, heb sôn am dri busnes. Roedd canfyddiad bod y prosiect wedi'i dynghedu – hyd yn oed wedi'i gynllunio – i fethu ac arweiniodd rhai i gwestiynu cymhellion sylfaenol y prosiect.

Trefnodd Partneriaeth Ffermydd y Dyfodol dri math o ymgysylltu cymunedol:

1. Dosbarthu llythyr dwyieithog o ddrws i ddrws am y prosiect a sgysiau wyneb yn wyneb ar garreg y drws.
2. Digwyddiad undydd yn neuadd bentref Sarn lle'r oedd y tîm prosiect cyfan yn bresennol gyda chynlluniau a delweddau (a the a chacennau).
3. Cyflwyniad o'r prosiect i'r Cyngor Cymuned.

Ni wnaeth y rhan fwyaf o'r trigolion ymgysylltu'n weithredol â'r llythyr ond fe anogodd nifer dda i fynychu'r diwrnod ymgynghori yn Neuadd y Pentref. Mynychodd trigolion yn raddol yn ystod y dydd – daeth y rhan fwyaf a fynychodd â phryderon sy'n anochel, galluogodd trafodaethau grŵp bach ac 1:1 ni i ddod i adnabod unigolion a deall cymhellion yn well. Roedd grŵp mwy a fynychodd gyda'i gilydd gyda'r nos gyda phryder cyffredin bod y prosiect yn cael ei orfodi gan awdurdod lleol a phartneriaeth a oedd yn amheus ac nad oedd ganddynt lawer o ddealltwriaeth o'r ardal leol a chyfleoedd penodol yn y farchnad.

Roedd rhai sylwadau negyddol am y prosiect ar grŵp Facebook lleol, ond penderfynon ni beidio ag ymgysylltu â nhw oherwydd yr anhawster i gael trafodaeth briodol yn y gofod hwn.

Bu newid gwirioneddol mewn deialog leol unwaith y cymeradwywyd y cynllunio a gallem ddechrau gweithgaredd ar y safle,

Gwahoddwyd dau aelod o'r bartneriaeth i fynychu cyfarfod Cyngor Cymuned. Er bod pryder o hyd ynghylch addasrwydd y fenter hon yn yr ardal benodol hon, roedd y Cyngor yn cynhesu at y naratif o alluogi ffermwyr newydd i ddechrau ffermio.

Cawsom ymateb cadarnhaol i'r cynnig i blannu coed ar y safle, lle byddai'r coed yn meithrin bioamrywiaeth tra hefyd yn amddiffyn y tir ffermio rhag yr afon ac fel elfennau cynhyrchiol. Ni wnaethom siarad am ail-wylltio.

Y peth cadarnhaol mwyaf o safbwynt lleol yn y prosiect oedd unwaith i'r tyfwyr eu hunain ddechrau meithrin presenoldeb lleol.

Y ffermwyr yn Sarn a'r gymuned

Mae Sarn yn gymuned ffermio wledig Gymreig: glos, rhyng-genhedlaethol, ac mae'n cynnwys neuadd bentref weithgar a chymdeithas gymunedol. Mae digwyddiadau blynyddol

fel Ffair Nadolig a Diwrnod Tatws yn cael eu mynychu'n dda ac yn dod â bywiogrwydd i'r gymuned. Mae'r gymuned yn cynnwys teuluoedd sefydledig sydd wedi ffermio neu wedi byw yma ers cenedlaethau ochr yn ochr â dyfodiaid newydd sydd wedi integreiddio a dod yn gymeriadau allweddol o amgylch y pentref. Roedd y tyfwyr yn ffodus i fod yn gweithio ochr yn ochr â chynhyrchwyr lleol cymharol newydd, ond uchel eu parch, sef Cig Cynefin, ffermwr cenhedlaeth gyntaf sy'n gweithredu o fferm gyngor ac yn gwerthu cig yn uniongyrchol i gwsmeriaid lleol. Drwy gydweithio ar farchnata, marchnadoedd a rennir, a bagiau llysiau Nadolig, roeddent yn gallu adeiladu ar y gwaith sylfaenol a osodwyd eisoes o amgylch bwyd lleol a gwerthiannau uniongyrchol.

Pan ddechreuodd y tyfwyr ymweld a gweithio ar y safle gyntaf, yr ymateb mwyaf amlwg oedd amheuaeth bendant. Roedd ansicrwydd ehangach ynghylch partneriaeth ffermydd y dyfodol a phwrrpas y prosiect, yn enwedig pam ei fod yn digwydd yn y lleoliad penodol hwn, tra bod ffermydd eraill a oedd eisoes â thai a seilwaith yn wag. Ar y pryd, roedd tensiynau'n uchel oherwydd pryderon ehangach ynghylch tenantiaethau ffermydd cyngor a datblygu tai gwledig. Roedd rhai trigolion yn ofni y gallai'r prosiect fod yn rhagflaenydd i ddatblygiad tai yn y dyfodol, gan adlewyrchu rhwystredigaeth bod tai newydd yn cael eu hadeiladu mewn pentrefi bach tra bod gwasanaethau lleol dan bwysau neu'n cau ar yr un pryd. Roedd amheuan hefyd ynghylch hyfywedd garddwriaeth ar raddfa fach ar erwau cyfyngedig, gyda thybiaethau mai dim ond trwy ddatblygiad solar y gallai tir o'r fath fod yn broffidiol. Codwyd cwestiynau ynghylch diffyg gwreiddiau lleol a phrofiad ffermio cyfyngedig canfyddedig y tyfwyr. Amlygodd yr ymatebion hyn yr angen am gyfathrebu cliriach o'r cychwyn cyntaf a diffyg ymwybyddiaeth gyffredinol am botensial economaidd cynhyrchu llysiau ar raddfa fach.

Dechreuodd agweddau newid unwaith yr oedd y tyfwyr yn byw ar y tir, ac maent wedi gwneud ymdrech sylweddol i wella barn y cyhoedd am y prosiect. Gwnaeth bod yn bresennol yn gorfforol - gweithio'n weladwy, sgwrsio â phobl yn cerdded i lawr y lôn, mynychu digwyddiadau neuadd y pentref, ymweld â'r dafarn a chynhyrchu bwyd - wahaniaeth sylweddol. Mae rhai beirniaid cynnar bellach yn gwsmeriaid blychau llysiau ymroddedig - arwydd cryf o newid canfyddiadau. At ei gilydd, mae ymgysylltiad wedi esblygu o amheuaeth i gefnogaeth ofalus ac, mewn llawer o achosion, brwdfrydedd gwirioneddol. Mae bod yn unigolion adnabyddadwy, hawdd mynd atynt yn hytrach na "phrosiect di-wyneb" wedi bod yn hanfodol.

Roedd yn ymddangos bod yr ymgynghoriadau cynnar wedi bod yn effeithiol wrth godi ymwybyddiaeth: roedd llawer o bobl wedi clywed am y prosiect ac wedi deall y byddai'n cynnwys nifer o fusnesau garddwriaethol bach. Fodd bynnag, roedd bylchau clir o ran eglurder ynghylch pwrrpas, gweledigaeth hirdymor, ac aliniad â phenderfyniadau ehangach y cyngor sy'n effeithio ar ffermwyr lleol. Er ein bod yn cydnabod y cyfyngiadau o ran amser, cyllid a gallu'r gymuned i ymgysylltu, gallai cyfathrebu mwy rhagweithiol a thryloyw - yn enwedig yn y camau cynnar - fod wedi lleihau dyfalu ac adeiladu ymddiriedaeth yn gynt.

Wrth i'r prosiect symud ymlaen, bydd agoredrwydd parhaus, cyflawniad gweladwy, a chyfleoedd ystyrlon ar gyfer deialog yn allweddol i gynnal a dyfnhau cefnogaeth y gymuned.

Ym mis Tachwedd, dewisodd y Rhaglen BBC [*Dianc o'r Wlad*](#) a ffilmiwyd ym Mhowys y prosiect hwn fel un sy'n symbolaidd o'r Sir gyfan. (Mae'r nodwedd yn y rhaglen yn dechrau am 35m38e.)

Lydia: *"Fyddwn i byth wedi gallu meddwl am gael saith erw fy hun pe bai'n rhaid i mi ariannu'r cyfan fy hun. Os ydych chi eisiau byw ar y safle fel rydyn ni, mae'n anhygoel o ddrud....Rwy'n teimlo'n wirioneddol ffodus!"*

The first public event the growers hosted in June 2025.

Digwyddiadau Allanol

Mae nifer o'r partneriaid, sy'n helpu i hyrwyddo'r cynllun peilot ac i rannu a lledaenu'r hyn a ddysgwyd ym mhob cam, wedi mynychu nifer o ddigwyddiadau a chynadleddau allanol. Mae'r rhain yn cynnwys, ond heb fod yn gyfyngedig i:

Mynychu a siarad yng Nghynhadledd Ffermio Go lawn Rhydychen, lle trafododd panel penodol fynediad at dir cyhoeddus ar gyfer cynyddu cynhyrchu bwyd agro-ecolegol.

Cynhaliwyd trafodaethau presenoldeb a phanel yng Nghynhadledd Bwyd a Ffermio Go lawn Cymru yn ddiweddar.

Gwahoddwyd partneriaid i gyflwyno mewn gweminar Sustain a fynychwyd yn dda ar Awdurdodau Lleol a materion cynllunio sy'n gysylltiedig â datblygiadau tir agro-ecolegol.

Roedd Ff&GC yn banelwr gwadd ar weminar swyddogion cynllunio Awdurdodau Lleol yn ddiweddar.

Gwahoddwyd Prif Swyddog Gweithredol Ff&GC i Grŵp Holl-Seneddol Tŷ'r Cyffredin ar Arddwriaeth a'r Amgylchedd gan alluogi rhannu gwybodaeth ar draws y ffiniau ac o fewn llywodraeth ganolog.

Mynychodd Ff&GC lansiad yr adroddiad Bridging the Gap yn San Steffan ddiwedd 2025.

Gwerthusiad

Mae gwerthusiadau allanol ffurfiol wedi'u cynnal yn ymwneud ag elfennau penodol o gyllid sydd wedi cefnogi'r cynllun peilot hwn.

Gellir dod o hyd i'r rhain yma: www.farmgarden.org.uk/projects/future-farms

Pwyntiau Dysgu Allweddol

Mae angen cynllunio a gweithredu ymgysylltu â'r gymuned leol yn dda gan bobl addas. Er nad yw bob amser yn bosibl, gallai prosiect a arweinir gan dyfwyr lleol eu hunain sydd eisoes â chefnogaeth y gymuned leol ddileu rhai o'r pryderon a godwyd gan gymuned Sarn.

Y naratif allweddol yw'r cyfle i ffermwyr ifanc newydd ymuno â'r gymuned. Gellir cyflwyno enghraifft Sarn – y sylw teledu ar y BBC, a gallai un neu fwy o ffermwyr Sarn ddod i drafodaeth gymunedol yn Llandrinio.

Ni ddylid gwneud unrhyw ddarpariaeth ar gyfer tir cymunedol. Dylai unrhyw ddewis i ddefnyddio rhywfaint o'r tir at ddibenion cymunedol orwedd gyda'r ffermwyr preswyl. Gan y gall defnyddio rhywfaint o dir at ddibenion cymunedol fod yn gynhyrchydd net o incwm a gwerth, mae'n debygol y bydd y ffermwyr yn ei wneud. Gall partneriaid Ffermydd y Dyfodol a'r ffermwyr yn Sarn helpu gyda syniadau ar y ffordd orau o wneud hyn.

Adran 9: Mynediad i'r Tir

Amcan tîm y prosiect oedd sicrhau tir yn rhanbarth Powys oedd cefnogi garddwriaeth adfywiol fodern, gan greu 3 fferm fasnachol ar raddfa fach. Roedd tîm Ffermydd y Dyfodol â diddordeb mewn unrhyw dir fferm a allai gael ei gynnig iddynt gan Gyngor Powys. Yn ddelfrydol, byddai gan y tir fynediad da i gerbydau fferm a'r rhai o natur HGV er mwyn gallu dod â'r seilwaith angenrheidiol i mewn. Roedd ffactorau amgylcheddol, cymdeithasol ac economaidd eraill y byddai angen eu hystyried ar gyfer unrhyw safle, felly byddai angen astudiaeth fferm gyfan ar unrhyw safle darpar.

Ffactorau a ystyriwyd

- Drychiad
- Draenio a risg llifogydd
- Gwerth bioamrywiaeth
- Math a chyflwr y pridd
- Topograffeg y safle
- Argaeledd dŵr
- Swm y buddsoddiad sydd ei angen i wneud y wefan yn weithredol
- Potensial ar gyfer enillion marchnad
- Hyd y brydles a swm y rhent
- Cyfyngiadau cynllunio a'r gallu i gael caniatâd cynllunio ar gyfer strwythurau hanfodol.

Diogelu'r tir yn Sarn

Cyngor Sir Powys a ddarparodd y tir yn Sarn, mae hyn o dan Drosglwyddiad Asedau Cymunedol, gyda phrydles 95 mlynedd (sy'n rhoi perchnogaeth rydd-ddaliadol i'r Cyngor o hyd).

Sarn oedd yr ail safle i gael ei gynnig. Cynigiwyd safle blaenorol i ddechrau ond oherwydd cymhlethdodau lluosog tynnwyd y cynnig hwn yn ôl. Nodwyd yr ail safle yn Sarn yr un mor gyflym, o fewn dyddiau i'r un gwreiddiol fethu, a newidiodd y prosiect cyfan yn gyflym i hwn fel y safle dewisol. Roedd hyn yn gofyn am ail werthusiad safle (astudiaeth fferm gyfan), ond roedd llawer o'r trafodaethau am ddyluniad y prosiect yn drosglwyddadwy o un safle i'r llall ac nid oedd angen eu hailadrodd.

Er bod caniatâd cynllunio (ar gyfer tair annedd menter wledig, sied bacio a gwelliannau seilwaith) wedi'i gael ym mis Hydref 2024, mae trafodaethau prydles wedi parhau i mewn i 2026.

Yn 2023, gofynnodd Cyngor Sir Powys i'n Hymddiriedolaeth Fwyd lenwi ffurflen mynegiant diddordeb ar gyfer Trosglwyddo Asedau Cymunedol. Cynigiwyd prydles 95 mlynedd, a chytunwyd ar benawdau'r telerau ym mis Ionawr 2025.

O'r pwynt hwnnw ymlaen, mae prydles y tir yn Sarn wedi bod yn nwylo cyfreithwyr Cyngor Sir Powys i'w chwblhau. Gan nad oedd y brydles yn barod pan gafwyd caniatâd cynllunio (ym mis Hydref 2023) a bod y ffermwyr yn barod i symud i'r tir ym mis Ebrill 2025, cynigiodd y Cyngor drwydded i ddefnyddio'r tir.

Nid yw'r brydles wedi'i chytuno eto ar adeg ysgrifennu (Ionawr 2026). Mae arafwch y broses wedi creu heriau:

- Mae'n gadael y ffermwyr preswyl gydag ansicrwydd ers symud i'r tir.
- Ni ellir trosglwyddo yswiriant eitemau cyfalaf ar y safle o'r Cyngor oherwydd nhw yw'r unig landlord cyfreithiol o hyd.
- Lefel uchel o risg o welliannau seilwaith a gosodiadau anheddau yn cael eu gwneud gan y tîm prosiect heb ddiogelwch prydles hir.

Mae'r sefyllfa yn Sarn yn eithaf unigryw oherwydd bod gan dîm y prosiect berthynas waith dda â Chyngor Sir Powys ac mae llawer o ymddiriedaeth wedi'i rhoi yn llwyddiant y prosiect. Ni fyddai llawer o denantiaid posibl yn cael cynnig meddiannaeth tir fferm yn seiliedig ar ganiatâd ysgrifenedig i ddefnyddio'r tir tra bod trafodaethau prydles yn parhau i ddwyn ffrwyth. Yn wir, ni fyddai'r rhan fwyaf o denantiaid yn gallu codi'r arian i wella a meddiannu safle heb brydles ar waith. Mae'r ffaith bod tîm Ffermydd y Dyfodol wedi gallu codi arian 'ymlaen llaw' fel prosiect peilot wedi golygu y gall y prosiect barhau ond nid yw'n fodel y gellid ei efelychu mewn man arall.

Adran 10: Dylunio'r Mannau a'u Cymhwyso i Gynllunio

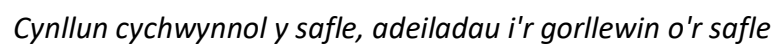

Y safle, o'r gogledd-ddwyrain

Penodwyd Feral Studio i gynorthwyo gydag agweddau pensaernïol a rheoli adeiladu'r prosiect ddechrau 2024. Roedd y bartneriaeth wedi cynnal astudiaethau ar fferm fach bresennol ger Maldwyn yn flaenorol, ac roedd rhywfaint o'r dysgu yn drosglwyddadwy i safle Sarn, er bod gan y safle blaenorol rai adeiladau a seilwaith presennol. Tir amaethyddol bugeiliol cymharol wastad oedd safle Sarn, heb unrhyw adeiladau presennol, cysylltiadau gwasanaethau na draenio ffurfiol. Darparodd y grwp cleientiaid friff amlinellol: y safle i'w rannu'n dair plot gyda phob un yn cynnwys annedd fach; adeiladau ategol ar gyfer storio, lles a phacio. Trafodwyd camau'r dyfodol, i gynnwys llety ychwanegol i ymwelwyr, a chyfleusterau addysgol. Darparodd y grwp cleientiaid gynllun bras o'r cynnig, gan ddangos ffiniau plot posibl a lleoliad adeiladau. Trafodwyd y gyllideb a'r amserlen fel rhan o'r briffio, roedd y meini prawf ariannu yn ei gwneud yn ofynnol i'r gwaith adeiladu fod wedi'i gwblhau i raddau helaeth erbyn Gwanwyn 2025, gan osod amserlen y prosiect. Cariwyd y gyllideb drosodd o safle Montgomery, gwiriwyd hyn o ran synnwyr gydag ymarfer costio cychwynnol yn seiliedig ar ymchwil bwrdd gwaith a rhywfaint o fewnbwn cyfyngedig iawn gan Syrffewr Meintiau.

Cynllun

Gwaith yr FSA oedd llunio'r cynllun bras i'w drafod yn seiliedig ar ddarn o'r Arolwg Ordnans, cyn comisiynu arolwg topograffig manwl.

Roedd yr anheddau a ail-leolwyd gryn bellter o ardal adeiledig pentref Sarn ac yn agos at Wern Cottage, eiddo cyfagos ynysig, gan wneud y materion Cynllunio a chymunedol yn fwy cymhleth.

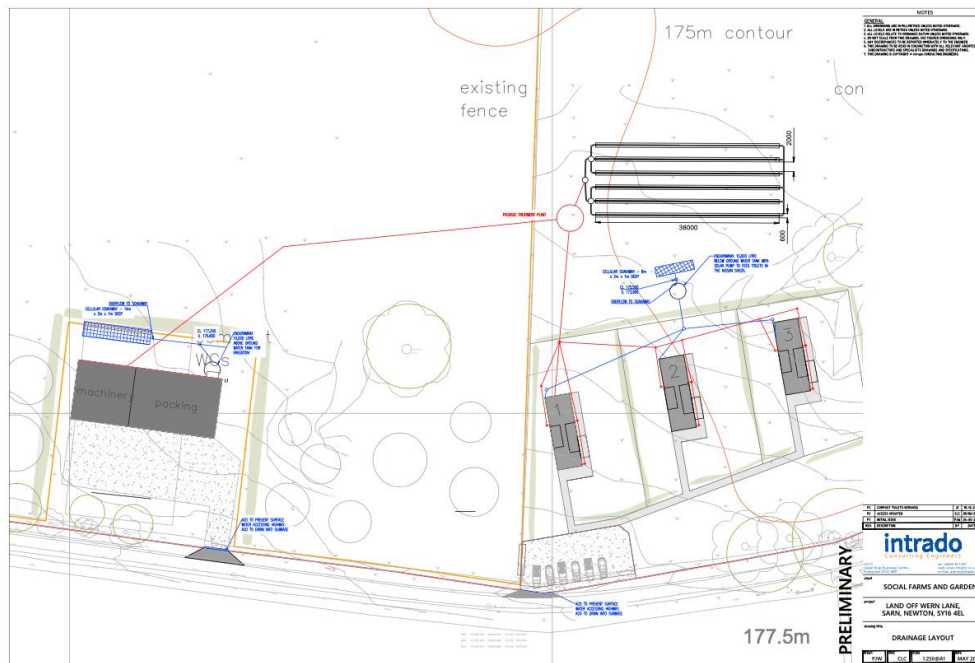
Cyfngiadau Llifogydd

Rhaid i ganllawiau cynllunio presennol y llywodraeth ystyried yn gynyddol y risg uwch o lifogydd oherwydd digwyddiadau tywydd mwy eithafol. Gostyngodd hyn faint o dir sy'n addas ar gyfer tai a seilwaith yn Sarn, a byddai mewn lleoliadau posibl eraill. Mae dadansoddiad cynnar gan ddefnyddio mapio risg llifogydd yn hanfodol i benderfynu a/ble gellir lleoli unrhyw adeiladau.

Yn Sarn, bu'n rhaid symud y buarth a'r tai o'r cynlluniau gwreiddiol a'u crynhoi i'r ardal gyfyngedig a ystyriwyd yn addas o safbwynt risg llifogydd. Er nad oedd hyn yn cynyddu costau'n sylweddol, mae wedi cyfyngu ar botensial seilwaith yn y dyfodol (e.e., manau addysg, llety i ymwelwyr neu fyfyrwyr). Gall lleoliadau eraill brofi costau llawer uwch lle mae angen llwybrau mynediad uwch, lefelau tir wedi'u peiriannu, neu fesurau lliniaru eraill.

Draenio

Roedd maint yr adeiladau arfaethedig ar y safle yn gofyn am gais SUD, ochr yn ochr â'r cais cynllunio. Comisiynwyd astudiaeth ac adroddiad gan Intrado, yn archwilio opsiynau lliniaru llifogydd a storio dŵr glaw. Comisiynwyd profion hidlo gan gontractwr lleol, i lywio adroddiad Intrado. Ar yr un pryd â hyn, cynhaliodd y tîm ymchwil gychwynnol i liniaru risg ar y tir ac ar y llawr naturiol a dulliau gwaredu dŵr budr, e.e. addasiadau i'r pwll a'r gwelyau cyrs presennol yn y drefn honno. Yn y pen draw, ymgorfforwyd y cyntaf ochr yn ochr â'r dulliau gwanhau mwy 'confensiynol' a bennwyd gan Intrado, eithriwyd yr olaf oherwydd yr amserlen dynn ond gellid ei ail-ymweld ar gyfer safleoedd yn y dyfodol. Ymgorfforodd cynllun SDCau Intrado ddal dŵr glaw, dau tanc 10,000L, i'w defnyddio gan y tyfwyr - yn wreiddiol un tanc 10,000L i'r sied, ac un tanc 10,000L o dan y ddaear ar gyfer y tai, disodlwyd yr olaf yn lle tri thanc 5000L uwchben y ddaear pan hepgorwyd cartrefi cytiau Nissen. Cynigiwyd gwanhau ar ffurf cronfeydd cratiau wyau helaeth o dan y ddaear, gan ddal gorlif o'r tanciau, gyda phantiau uwchben y ffosydd cerrig. Caiff gwastraff budr ei brosesu gan uned gwastraff wedi'i becynnu gyda maes dŵr ffo patrwm asgwrn penwaig helaeth, ystyriwyd agosrwydd at nant Caerbita wrth leoli'r dŵr ffo. Ail-dirluniwyd y pwll presennol ar y safle a'i fwndio i ffurfio pwll mwy, er mwyn gwella gwydnwch dros y misoedd sych.

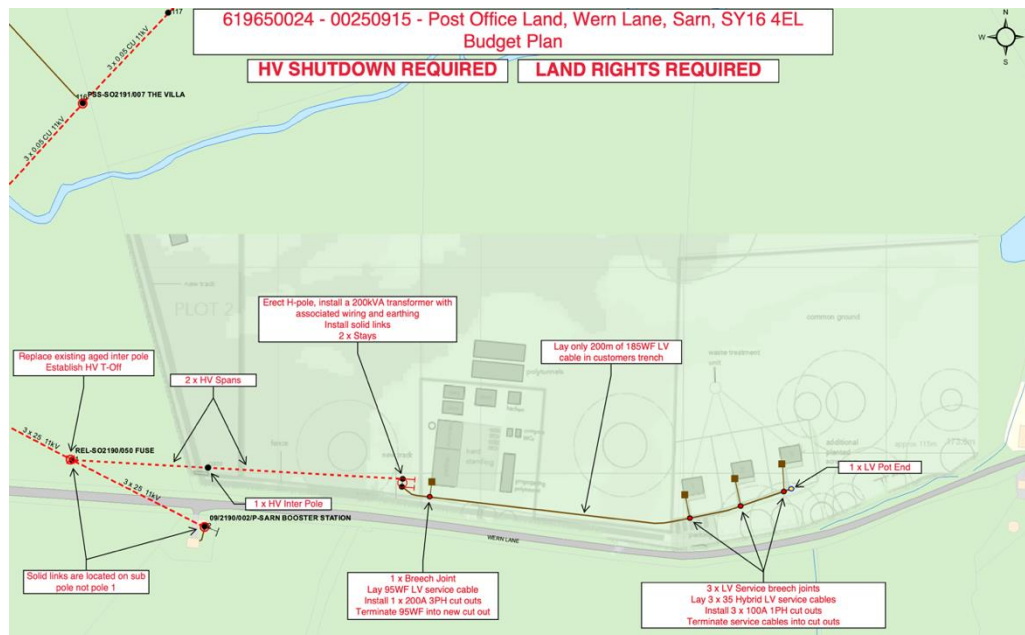

Cynllun SuDS / draenio cychwynnol

Gwasanaethau

Nid oedd gan y safle unrhyw gysylltiadau trydanol na dŵr o'r prif gyflenwad. Fe wnaethom sefydlu bod ceblau pŵer uwchben ar y safle ac ymgysylltu â Scottish Power Energy Networks (SPEN) i nodi costau cyllidebol ar gyfer darparu pŵer o'r prif gyflenwad i'r sied a'r anheddau, profodd hyn i fod yn broses arteithiol, gyda chostau amrywiol iawn yn cael eu darparu, o tua £10k i £50k ar gyfer cysylltiad un cam. Ochr yn ochr â'r ymarfer hwn, fe wnaethom ymchwilio i opsiynau oddi ar y grid - ffotofoltäig solar, micro-hydro a gwynt - gan weithio gydag ymgynghorwyr/gosodwyr lleol, a chan ystyried costau rhedeg a thaliadau sefydlog ar gyfer gosodiad sy'n gysylltiedig â'r grid. Daeth yr astudiaeth hon i'r casgliad y byddai opsiwn oddi ar y grid - h.y. ffotofoltäig helaeth (wedi'i osod ar y ddaear ac ar do'r sied), gwrthdroyddion lluosog, storfa batri, a generadur diesel wrth gefn - yn cynnig yr ateb mwyaf effeithiol o ran cyfalaf, fforddiadwy i'w ddefnyddio a gwydn. Diystyriwyd cynhyrchu micro-hydro a gwynt yn seiliedig ar amodau'r safle, h.y. diffyg dibynadwyedd yn y ddau achos. Ystyriwyd y canlyniadau ar gyfer defnydd ynni ar draws y safle wrth ddewis y dull oddi ar y grid, h.y. byddai'r cyflenwad pŵer cyfyngedig o bosibl yn llywio penderfyniadau ar wresogi'r tai a byddai'n cael effaith ar offer posibl a ddefnyddir yn y sied. Trafodwyd disgwyliadau'r tyfwyr posibl hefyd yng ngoleuni'r pŵer trydanol cyfyngedig, er enghraifft gofynion ar gyfer offer cartref (e.e. sychwyr dillad, ffyrnau trydan, mathau o wresogi dŵr ac ati), a thymheredd amgylchynol yn y tai (h.y. 21°C neu o bosibl yn is). Daeth hyn yn arbennig o

berthnasol wrth ddewis yr ateb tai caban parod a drafodir isod, gan fod y cabanau fel y'u cyflwynwyd yn gwbl drydanol.

Cynllun dylunio o SPEN, ar gyfer cysylltiad prif gyflenwad

To supply, install and commission an off-grid electricity system comprising:-
 29.92kWp roof mounted solar PV system with 4 No. SMA SB6kW solar inverters.
 Qty 2 No. SMA SI8.0 battery inverters.
 Qty 5 No. BYD 15.4kWh Lithium batteries c/w BMU and Battery isolation unit.
 Qty 1 No. Stephill SSD10W generator c/w DSE 3110 control interface, remote start and 3 way fuel valves.
 Qty 1 No. SMA Datamanager c/w router and power supply for remote monitoring by SMA EnnexOS platform.
 All associated protection, switchgear and cabling terminating in an agreed isolator for local distribution connection.

Manyleb gychwynnol ar gyfer datrysiad oddi ar y grid

Defnyddiwyd y fanyleb amlinellol uchod i dendro'r pecyn gwaith ar Gwerthwch-i-Gymru, gyda ffurflenni dychwelyd gan sawl gosodwr gyda gwahanol opsiynau ar gyfer manylebau offer. Penodwyd cwmni lleol, Westflight, trwy'r broses dendro. Addaswyd y fanyleb derfynol i gynnwys gwrthdröydd ychwanegol ac uwchraddiad i'r generadur, i liniaru'r gofynion pŵer ychwanegol o'r cabanau. Datgysylltwyd y gwresogyddion trydan uniongyrchol i'r cabanau hefyd a'u disodli gan stofiau coed, unwaith eto i leihau a chydbwysu'r galw am ynni. Er gwaethaf yr uchod, mae angen rhywfaint o reolaeth a chyfathrebu gan y tyfwrwr i reoli'r defnydd o ynni ar y safle. Mae Westflight yn monitro'r defnydd o ynni o bell ar draws y safle, bydd y data hwn yn cael ei adolygu ar ôl y flwyddyn gyntaf o feddiannaeth.

Archwiliwyd opsiynau ar gyfer darparu dŵr i'r safle hefyd. Cynigiwyd ateb twll turio oddi ar y grid yn anffurfiol i gontractwyr lleol a'i drafod yn fanwl gydag Igne Boreholes. Comisiynwyd arolwg geo-dechnegol i sefydlu dyfnder posibl y ffynnon ac argaeledd dŵr yn y tymor hir. Ystyriwyd echdynnu'r nant ar y safle at ddefnydd nad yw'n yfadwy, ond profodd hyn i fod yn ffynhonnell annibynadwy. Ochr yn ochr â'r ymarfer hwn, penodwyd Crown Energy i gael costau ar gyfer cysylltiad dŵr prif gyflenwad, ar ôl canfod bod cyflenwad prif gyflenwad yn Wern Lane. Yn dilyn arolwg safle Severn Trent o'r brif gyflenwad dŵr, sefydlwyd na fyddai angen cau ffordd, gan osgoi'r gost a'r oedi amser canlyniadol, ac y byddai'r cysylltiadau prif gyflenwad (cysylltiadau mesurydd ar wahân ar gyfer y tai a'r sied) yn syml ac yn gost-effeithiol. Llywiodd y gwahaniaeth cost sylweddol rhwng yr opsiwn twll turio a'r cysylltiadau prif gyflenwad y penderfyniad i fynd gyda'r olaf. Roedd rhai amheuan ynghylch costau parhaus ar gyfer dŵr prif gyflenwad, yn enwedig ar gyfer dyfrio cnydau, a liniarwyd i ryw raddau gan y dal dŵr glaw a gwelliannau i'r pwell ar gyfer storio dŵr. Gosododd y tyfwyr bibellau o'r sied i'r ardaloedd tyfu ar gyfer dyfrhau, wedi'u hategu gan ddŵr glaw a gasglwyd ac o bosibl echdynnu o'r nant (o fewn cyfyngiadau).

Mae argaeledd a chost cyflenwad dŵr a phŵer yn ffactorau pwysig sy'n pennu hyfywedd. Gall agosrwydd at wasanaethau prif gyflenwad leihau costau cyfalaf yn sylweddol ac, mewn rhai achosion, gall fod yn ffactor sy'n penderfynu a yw safle posibl yn hyfyw. I'r gwrthwyneb, gall dull oddi ar y grid ddod ag arbedion a gwydnwch hirdymor ond mae angen buddsoddiad ymlaen llaw uwch. Mae systemau oddi ar y grid yn llawer mwy heriol o ran cyfalaf ond byddant yn gwneud arbedion i ffermwyr dros nifer o flynyddoedd tra gallai cysylltiadau prif gyflenwad fod yn llawer rhatach ond byddant yn trosglwyddo baich taliadau sefydlog a defnydd i ffermwyr tenant. Ni chafodd hyn ei fodelu mewn gwirionedd ar gyfer Sarn ac ni ystyriwyd yn llawn yn y taliadau rhent tybiannol ar gyfer ffermwyr.

Cyflenwad trydan

Profodd yn anodd iawn cael amcangyfrifon cost dibynadwy ar gyfer cysylltiad trydan prif gyflenwad yn Sarn. Cyfrannodd yr ansicrwydd hwn at y penderfyniad i fuddsoddi tua £70,000 mewn arae solar a generadur gaeaf/wrth gefn. Mae'r gosodiad solar wedi'i osod ar y ddaear, ynghyd â chaniatâd cynllunio cysylltiedig, yn caniatáu ehangu yn y dyfodol. Er y gall y system oddi ar y grid leihau biliau pŵer yn sylweddol (trwy osgoi taliadau sefydlog cyfleustodau a ffioedd defnydd), nid yw'r gymhariaeth gost lawn â disel a chostau cylch oes offer wedi'i modelu eto ond dylid ei hystyried ar gyfer prosiectau yn y dyfodol.

Adnoddau / cyflenwad dŵr

Disgwylir i newid hinsawdd ddod â gwanwynau a hafau sychach, gydag effeithiau arbennig o ddifrifol ar fentrau garddwriaethol—sy'n ganolog i fodolau fferm agroecolegol. Rhaid cynllunio dyfrhau ar draws y DU nawr, nid yn unig mewn rhanbarthau sydd yn draddodiadol sych. Mae'n annhebygol y bydd dyfrhau ar raddfa fawr gan ddefnyddio dŵr prif gyflenwad yn hyfyw yn ariannol am brisiau cynnyrch presennol, a gellir gosod cyfyngiadau ar ddŵr ar gyfer dyfrhau yn ystod cyfnodau o straen dŵr.

Felly mae adnoddau dŵr ar y tir yn dod yn hanfodol. Yn Sarn, roedd gosod tyllau turio (amcangyfrifir bod hyn yn £12,000–£18,000) y tu allan i'r gyllideb oedd ar gael. Sychodd y nant ar y safle'r haf hwn. Er y bydd y pwll a adeiladwyd a'r casglu dŵr o'r to yn lleihau'r ddibyniaeth ar ddŵr prif gyflenwad, dim ond cyflenwad am ychydig ddyddiau/cwpl o wythnosau y maent yn ei ddarparu mewn sychder difrifol. Yn Sarn, gellid bod wedi rhoi mwy o ystyriaeth i fanteisio ar ddŵr daear bas wrth ymyl y nant a thrwy adeiladu pantiau i wneud y mwyaf o gadw dŵr, a hynny i gyd i leihau'r ddibyniaeth ar ddŵr prif gyflenwad drud yn yr haf. Dylai ffynonellau dŵr dibynadwy drwy gydol y flwyddyn—nentydd lluosflwydd, afonydd, neu ddŵr daear—fod yn faen prawf allweddol wrth ddewis safleoedd yn y dyfodol.

Cynllunio

Ochr yn ochr â'r uchod, Datblygwyd y lluniadau a dogfennau eraill ar gyfer y cais cynllunio, gyda Gwasanaeth Cynghori ar Dir Cymunedol (CLAS) Ffermydd a Gerddi Cymdeithasol ac Asbri Planning. Ymgynghorwyd ag Adran Priffyrdd Cyngor Sir Powys cyn cyflwyno'r cais, a diwygiwyd y cynllun i gynnwys ail groesfan/mynedfa i'r safle, er mwyn osgoi gwrthdaro rhwng cerbydau sy'n mynd i'r tai a'r rhai sy'n mynd i'r sied a'r iard. Datblygwyd manylion lledaeniad gwelededd a threfniadau parcio i'w cyflwyno.

Ac ar gyfer y polytwneli, a gymeradwywyd ym mis Awst 2025:

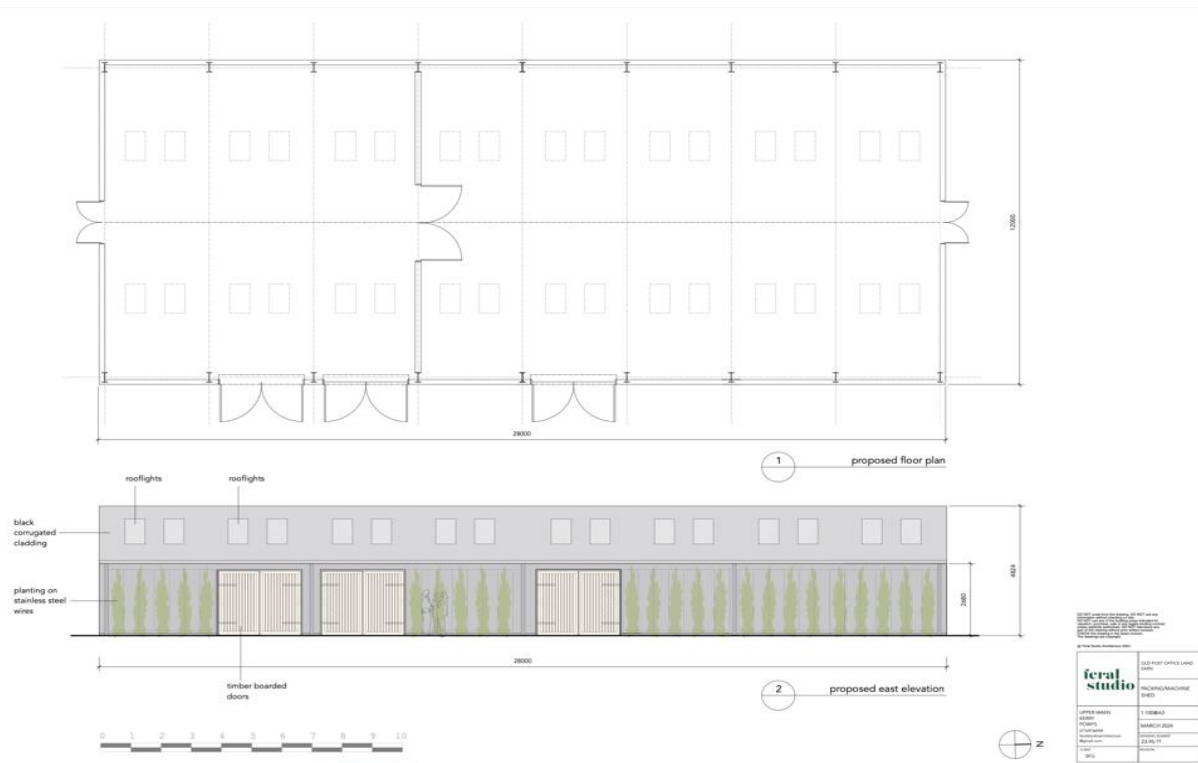
<https://pa.powys.gov.uk/online-applications/applicationDetails.do?keyVal=SXSJOZMPFUP00&activeTab=summary>

Gwaith tir

Yn dilyn rhoi caniatâd cynllunio, datblygwyd y pecyn gwaith sylfaen – croesfannau, mannau caled, traciau, draenio o dan y ddaear a mesurau SuDS – ar gyfer tendr ar *Gwerthwch-i-Gymru* ddiwedd 2024. Gwerthuswyd y tendrau gan y tîm gan ddefnyddio matrices yn seiliedig ar gost, ansawdd yr ymateb, lleoliad a phrofiad. Dewiswyd Malcolm Coates Groundworks ac roeddent yn gallu dechrau'r gwaith yn brydlon ym mis Rhagfyr 2024, i ddechrau o dan Lythyr o Fwriad tra cynhaliwyd ymarfer arbed costau i gyrraedd ffigwr contract terfynol, a oedd wedi'i gynnwys mewn contract Gwaith Bach JCT. Lleihawyd maint yr ardal caled i'r sied, hepgorwyd y slab concrit i'r sied a hepgorwyd tarmac i'r ardal barcio fel rhan o'r ymarfer arbed costau. Cafodd gwaith ar y safle ei rwystro trwy gydol y gaeaf gan y tywydd gwlyb a'r mwd canlyniadol, gan olygu bod angen caledwedd ychwanegol i ffurfio sylfeini'r sied a'r tŷ. Roedd contract JCT yn cynnwys cymal lawndal Penodedig a Chanfyddedig (LADs) ar gyfer cwblhau'n hwyr, a chaniatawyd estyniad o amser oherwydd y tywydd gwael ac amodau'r safle. Ategwyd y gwaith contract gwreiddiol gan waith tirlunio ychwanegol, gan ffurfio clawdd i'r pwll presennol i gadw dŵr ar gyfer dyfrhau a symud pridd i ddraenio ardaloedd llaith presennol y safle ar gyfer tyfu, a ariannwyd gan grantiau ychwanegol. Gweithredodd Malcolm Coates fel Prif Gcontractwr at ddibenion CDM. Cynhyrchodd y contractwr anfonebau ôl-weithredol bob pythefnos, gyda'r FSA yn adolygu cynnydd trwy gyfarfodydd safle wythnosol, ynghyd â chyfarfodydd safle ychwanegol pan oedd angen.

Sied

Roedd y sied pacio a storio yn wreiddiol yn 30m x 12m ar y lluniadau cynllunio cymeradwy, gyda ffrâm bortal ddur a gorchuddion metel rhychog, gyda drysau ysgubor pren a phlanhigion i feddalu'r effaith weledol. Roedd y sied wedi'i chyfeirio'n wreiddiol ar echelin gogledd/de, i leihau'r effaith weledol o Wern Lane, a chafodd hyn ei ddiwygio i gyfeiriad gorllewin/dwyrain i wneud y mwyaf o amlygiad solar i'r PV. Ystyriwyd teipolegau sied eraill, e.e. cytiau Romney - a ddiystyrwyd yn rhannol oherwydd anghydnawsedd â gosodiad solar.

sied 30m x 12m

Fel rhan o'r ymarfer arbed costau, lleihawyd maint y sied i 12m x 12m, gyda darpariaeth wedi'i hadeiladu yn y ffrâm ddur i'w hymestyn pan fo'n bosibl. Yn dilyn mewnbwn gan beiriannydd strwythurol a dylunydd gwaith dur, cafodd pecyn y sied ei dendro'n anffurfiol i gontractwyr lleol, gyda Phil Jones Steel Framed Buildings yn cael y contract. Bwriad gwreiddiol y sied oedd darparu lle i'r holl arae PV, ac roedd lleihau maint y sied ac arwynebedd y to yn gofyn am arae wedi'i osod ar y ddaear i ategu'r PV ar y to, ac o ganlyniad roedd angen cais cynllunio ychwanegol, gweler y ddolen uchod.

Y sied 12m x 12m

Ffermydd rhanadwy

Er bod cydleoli sawl fferm agroecolegol ar un safle (tri, yn yr achos hwn) yn lleihau costau datblygu ac yn galluogi cefnogaeth gan gymheiriaid, mae Our Food Trust yn credu ei bod yn bwysig dylunio ffermydd i fod mor rhanadwy â phosibl. Mae hyn yn sicrhau y gall pob busnes weithredu'n annibynnol neu ddewis cydweithio ar wahanol lefelau, yn hytrach na bod cynllun a seilwaith yn eu gorfodi i fod yn gydgysylltiedig.

Yn Sarn, arweiniodd cyfyngiadau cyllidebol at adeiladu ysgubor lai a rennir ar gyfer y tair menter. Nid oedd dŵr i'r plotiau tir wedi'i fesur ar wahân yn wreiddiol. Er bod gan dai fesuryddion dŵr ar wahân, nid oes mesurydd trydan ar wahân. Felly mae rhannu biliau ar draws y 3 busnes fferm ar gyfer Sarn yn fwy cymhleth.

Ni ddylai dylunio heb rannu llawn ddod yn ddiofyn. Dylai datblygiadau yn y dyfodol anelu at ysguboriau ar wahân a chyfleustodau â mesuryddion unigol ar gyfer pob busnes fferm. Gwers allweddol o Sarn yw y byddai ysguboriau ar wahân ar gyfer pob fferm—y gellir eu cyflawni trwy ddyluniadau symlach, cost is—yn cefnogi hyblygrwydd gweithredol hirdymor ac ymreolaeth busnes yn well.

Cartrefi i Dyfwyr

Ar yr un pryd â datblygu'r lluniadau a'r dogfennau cynllunio, cynhaliodd yr Asiantaeth Safonau Bwyd ddadansoddiad o opsiynau tai cost isel gyda Richard Luff o Our Food Trust. Aseswyd sawl math o adeilad yn erbyn meini prawf: cost-effeithiolrwydd; cydymffurfio â Rheoliadau Cynllunio/Adeiladu; cysur; hyd oes; rhwyddineb cydosod/dadosod; modiwlaidrwydd; addasrwydd; carbon isel/cynaliadwyedd. Cymharodd yr astudiaeth

gytiau Nissen, adeilad pren parod wedi'i addasu (e.e. Tŷ Dunster), uned ffrâm bren fach bwrpasol, cynhwysydd cludo wedi'i ffitio'n rhannol, cartref statig ail-law, slab â gwasanaeth (ar gyfer lloches y tyfwyr eu hunain, e.e. iwert). Yn seiliedig ar y meini prawf uchod (yn enwedig y potensial ar gyfer cydymffurfio â Rheoliadau Adeiladu a modiwlaidrwydd/addasrwydd), dewiswyd yr opsiwn cwt Nissen ar gyfer datblygiad pellach. Fe wnaethom gysylltu â chyflenwr cit cytiau Nissen lleol a thrafod manylion ffitio gyda chrefftwr lleol i ddatblygu cragen wedi'i hinswleiddio'n dda ac yn cydymffurfio â Rheoliadau Adeiladu, gan ddefnyddio inswleiddio Warmcell a thrawstiau TJI. Aseswyd opsiynau gwresogi a dŵr poeth ar y cyd, gan flaenoriaethu atebion allyriadau isel a oedd yn ymarferol o fewn y gyllideb dynn. Cynhaliwyd cyfrifiadau thermol ac allyriadau ar gyfer Rheoliadau Adeiladu ar gyfer amrywiol opsiynau inswleiddio, gwresogi a dŵr poeth, nodwyd Warmcell 300mm, stôf goed ar gyfer gwresogi a silindr dŵr poeth ASHP, yn y drefn honno. Rhoddwyd cymeradwyaeth cynllun Rheoliadau Adeiladu yn seiliedig ar y fanyleb uchod.

Cytiau Nissen

Cafodd y contract tŷ ei dendro ar Gwerthwch-i-Gymru, gyda chyfyngiad ar ymateb gan contractwyr posibl. Roedd y ffigurau a dendrwyd yn fwy na'r gyllideb sy'n weddill ar gyfer y tai, yn enwedig gan fod rhywfaint o orwariant ar y gwaith daear wedi'i gynnwys. Nid oedd yr amserlen ariannu dynn yn caniatáu ymarfer arbed costau ystyrllon, ynghyd ag argaeledd cyfyngedig i'r contractwr posibl, a'r angen dybryd i ddarparu lle i'r tyfwyr ar y safle. Roedd yr olaf yn arbennig o ragweladwy gan fod y paneli ffotofoltäig a'r offer cysylltiedig wedi'u gosod, gan greu problem diogelwch nes bod y tyfwyr ar y safle.

Ail-ymwelodd y tîm â'r ddogfen asesu wreiddiol i nodi opsiynau parod eraill a allai fod yn fforddiadwy ac ar gael ar fyr rybudd. Adolygwyd cabanau pren wedi'u defnyddio ymlaen

llaw a chynwysyddion cludo wedi'u gosod, y ddau ar gael yn rhwydd, yn fanylach, gyda'r tyfwyr wedi'u cynnwys yn y broses werthuso. Profodd y cabanau mai'r opsiwn mwyaf poblogaidd oedd y cabanau, o safbwynt cysur ac ansawdd gofod, ac roeddent hefyd ar gael yn gynt ac yn rhatach (cabanau tua £40k yr uned, cynwysyddion wedi'u gosod tua £45k, Cytiau Nissen i safon Rheoliadau Adeiladu tua £60k). Ailgynlluniwyd y slabiau llawr a gosod y gwasanaethau sy'n dod i mewn a chwblhawyd y gwaith daear cyn i'r cabanau gyrraedd. Yn dilyn arolwg safle ac asesiad cludiant/lleoli, gan gynnwys ystyried craenio posibl, gosodwyd y cabanau ym mis Mai 2025. Comisiynwyd gwaith ychwanegol i leihau llwyth trydanol y cabanau, gan ddatgysylltu gwresogyddion trydan a chawodydd trydan, gosod amseryddion ar gyfer y trochyddion a gosod llosgwyr coed.

Y cabanau

Tirwedd

Ariannwyd y gwaith tirlunio gan grant Cronfa Natur Leol CSP ac roedd yn cynnwys tirlunio caled a meddal (ffurfio pyllau a phlannu coed), gwelliannau bioamrywiaeth (blychau adar ac ystlumod) a chyfleusterau ymwelwyr (meinciau, llochesi a thoiledau compost). Cafodd y tirlunio meddal ei dendro ar Gwerthwch-i-Gymru, unwaith eto gydag ymateb cyfyngedig. Dyfarnwyd y contract i gontractwr tirlunio o Ogledd Cymru. Roedd yr oedi a oedd yn gysylltiedig â'r tywydd wrth gwblhau'r gwaith daear, ac yn enwedig lefelu'r safle yn dilyn y

gwaith, yn llesteirio'r plannu coed, a gynhaliwyd yn y pen draw ym mis Mawrth/Ebrill. Arweiniodd y Gwanwyn anarferol o sych at golli rhai o'r coed ifanc a'r gwrychoedd. Yn ddelfrydol, gellid bod wedi gohirio'r plannu coed/gwrychoedd tan y Gwanwyn canlynol, nid oedd hyn yn ymarferol o fewn y meini prawf ariannu. Ategwyd y plannu coed a gontractiwyd gan blannu helaeth gan wirfoddolwyr a'r tyfwyr, gyda choed wedi'u cyflenwi gan Woodland Trust ac eraill. Mae'r meinciau, y toiled compost a'r blychau adar/ystlumod wedi'u gosod ar y safle, mae'r pwll wedi dal dŵr dros y gaeaf a dylai ddarparu adnodd sylweddol trwy gydol y Gwanwyn a'r Haf.

Polytunnel Planning

Image credit: Heather Birnie Photography

Roedd profiad y tyfwyr o'r broses gynllunio ar gyfer y polytwneli yn un o agweddau mwyaf heriol y flwyddyn gyntaf. Cefnogwyd y gwaith drwy gydol y broses gan Ffermydd a Gerddi Cymdeithasol, a wnaeth eu hamser, eu harbenigedd a'u cymorth ariannol eu galluogi i lywio'r hyn a oedd yn system anghyfarwydd a chymhleth. Gostyngodd y gefnogaeth hon y baich gweinyddol yn sylweddol, gan ganiatáu i'r tyfwyr ganolbwyntio ar sefydlu'r fferm, a hebddi byddai'r broses wedi bod yn llawer mwy heriol.

Yn ymarferol, profodd sicrhau caniatâd yn hir ac, ar adegau, yn rhwystredig. I ddechrau, aeth Ff&GC ar drywydd hawliau datblygu a ganiateir ond cawsant eu gwrthod ddwywaith cyn bwrw ymlaen â chais cynllunio llawn. Arweiniodd hyn at gyfnod aros hir gyda diweddariadau cyfyngedig, gan wthio cymeradwyaeth ymhell i mewn i'r tymor tyfu ac oedi'r gosodiad ymhellach. Roedd twneli polythen bob amser wedi'u cyflwyno fel elfen graidd o'r prosiect, gan eu bod yn hanfodol i hyfywedd garddwriaeth ar raddfa fach yn hinsawdd y DU,

felly tybiwyd y byddai cymeradwyaeth yn weithdrefnol i raddau helaeth. Felly roedd yr amserlen estynedig yn teimlo'n ddryslyd, yn enwedig gan fod llawer o erddi marchnad cymharol yn adeiladu twneli polythen heb geisio caniatâd ffurfiol. Fodd bynnag, oherwydd natur gyhoeddus y prosiect a'i gysylltiadau cryf â Chyngor Sir Powys, roedd yn bwysig dilyn y llwybr cynllunio llawn a thryloyw.

Cafodd yr ansicrwydd a'r oedi effaith amlwg ar fusnesau'r tyfwyr yn 2025. Daeth cnydau a heuwyd wrth ragweld plannu mewn twneli yn rhwym wrth eu gwreiddiau ac yn goesog mewn modiwlau tra bod penderfyniadau yn yr arfaeth. Gan fod cnydau polytwnel yn tueddu i fod yn werth uchel ac yn gynhyrchiol, gostyngodd yr oedi allbwn cynnar y tymor ac effeithiodd ar incwm. Roedd tonnau gwres ffafrïol yr haf yn golygu bod rhai cnydau a blannwyd yn yr awyr agored wedi sefydlu'n well na'r disgwyl, gan alluogi cynaeafau bach cyn i'r twneli gael eu codi'n llawn. Serch hynny, tynnodd y profiad sylw at ba mor hanfodol yw penderfyniadau seilwaith amserol i wydnwch ariannol mentrau garddwriaethol newydd ar raddfa fach.

Gwersi allweddol

a) Nid yw darparu tai dros dro pwrpasol yn hawdd/rhad ac mae'n arian suddedig. Y dewis dylunio gwreiddiol ar gyfer Sarn oedd bod yn gwt Nissen wedi'i addasu a gynlluniwyd i fod yn 67m² ac y gellid ei uwchraddio i dŷ parhaol (pe bai caniatâd cynllunio wedi'i ganiatáu) ond byddai'r rhain wedi costio tua £82k yr un a oedd y tu allan i derfynau'r gyllideb. Felly, darparodd newid yn hwyr yn y dydd i gartrefi gwyliau ail-law wedi'u hinswleiddio'n gymharol dda, yn ymarferol, ac yn gymharol ddymunol (£49k, 50m²), gyda stofiau llosgi coed a chyflenwad nwy, ofod byw cyfforddus a ddylai fod yn ddigonol am sawl blwyddyn. Fodd bynnag, gyda chytiau Nissen a'r cartrefi gwyliau, mae defnyddio tanwydd ffosil rhad (pren neu nwy) yn dod yn fwyfwy cymhleth yn ddeddfwriaethol gyda'r gwrthio tuag at drydaneiddio yn cael effaith fawr ar gostau'r system ffotofoltäig solar. Yn y diwedd, dim ond ar gyfer gwresogi gofod y gosodwyd stofiau llosgi coed.

Mae perthynas gref rhwng maint tŷ dros dro (m²) a chost. Gall 45-50m² deimlo'n fach ond mae 70m² yn llawer mwy costus a rhaid talu hynny drwy grantiau neu rent tenantiaid. Fodd bynnag, nid yw gwydnwch a chysur tai sarn dros sawl gaeaf wedi'i brofi eto. Felly mae'n rhy gynnar i ddweud bod y system adeiladu hon wedi taro'r cydbwysedd cywir rhwng cysur a'r gost flynyddol gymharol uchel, gan dybio 5-6 mlynedd o ddefnydd (efallai y gellir eu hailddefnyddio, ond efallai y bydd eu gwerth yn isel iawn erbyn hynny felly dylid ystyried y gwariant fel arian suddedig). Serch hynny, o ystyried bod pob uned dai yn costio tua £49k wedi'i gosod, mae hyn yn cyfateb i bron i £10k y flwyddyn dros gyfnod o 5 mlynedd.

b) Mabwysiadu dyluniad a maint ysguboriau i ddaliadau agroecolegol

Roedd dyluniad gwreiddiol yr ysgubor ffrâm ddur yn 36 × 12 m ac roedd y dewis dylunio hwn wedi'i "gloi i mewn" gan gymeradwyaeth gynllunio. Roedd cyfyngiadau cyllidebol yn

golygu iddi gael ei hadeiladu fel ysgubor 12 × 12 m gyda llawr carreg wedi'i malu yn hytrach na choncrit. Dangosodd costio ôl-weithredol y gallai ysguboriau Nissen-hut mwy cryno gynnig lle llawer is o ran cost. O ystyried bod y rhai mwyaf o'r rhain yn 7.3 m o led ac yn rhanadwy, byddai'n briodol ar ffermydd yn y dyfodol i bob busnes fferm gael ei ysgubor Nissen ei hun, wedi'i hadeiladu fel uned y gellir ei hymestyn. Byddai'r dyluniad, y cynllun a'r potensial hwn ar gyfer estyniad wedi bod yn ymarferol yn Sarn, er y byddai cyfyngiadau risg llifogydd wedi gofyn am leoli cychwynnol gofalus. Dylai arwynebedd yr ysgubor fesul busnes fferm fod yn gymedrol ar y dechrau—tua 35 m²—gan gydnabod y bydd angen mwy o le wrth i fusnesau ehangu. Mae'r dull hwn yn helpu i gadw gwariant cyfalaf cychwynnol yn is nes y gall mentrau fuddsoddi drostynt eu hunain.

c) Trin dŵr gwastraff

Roedd amharoddrwydd i fabwysiadu system sy'n seiliedig ar natur—gwlyptiroedd wedi'u hadeiladu a thoiledau compost—oherwydd pryderon y gallai hyn beryglu caniatâd cynllunio o fewn terfynau amser tynn ar gyfer grantiau. Arweiniodd hyn at ddefnyddio gwaith trin pecyn confensiynol, toiledau fflysio mewn tai, ac un toiled compost. Mewn egwyddor, gellid gwneud arbedion trwy fabwysiadu atebion dŵr gwastraff sy'n seiliedig ar natur, a fyddai hefyd yn cyd-fynd yn well ag ethos ffermio agroecolegol.

d) Cwblhau a snagio

Roedd amserlenni cywasgedig ar gyfer penderfyniadau a chontractau oherwydd yr ymateb amser 6 mis gan y cynllunio, cyfyngiadau cyllidebol a gwaith contractio terfynol yn agosáu at derfynau amser cwblhau grantiau yn golygu bod rhai mân weithiau gorffen yn parhau heb eu cwblhau ym mis Ebrill 2025. Roedd eitemau fel gweddill y tirlunio, cysylltu strwythur cynaeafu dŵr â'r ysgubor a'r tai, ffensio'r fynedfa, toiled compost, lloches gwirfoddolwyr a gwaith gorffen mewn tai ac ysgubor i gyd yn parhau i fod heb eu cwblhau. Mae ceisiadau llwyddiannus am gyllid pellach gan Cultivate (£5700-) ac ACPW3 (£6000-) yn golygu y bydd yr holl waith wedi'i gwblhau erbyn diwedd mis Chwefror 2026, 11 mis ar ôl dyddiad cwblhau'r grant gwreiddiol. Mae'r angen i wneud gwaith snagio yn ddigwyddiad cyffredin iawn. Fodd bynnag, yn achos Sarn, profodd yn llawer mwy heriol oherwydd a) amserlen adeiladu hynod gywasgedig (6 mis rhwng caniatâd cynllunio a dyddiad diwedd y grant), b) arian annigonol, c) dewisiadau dylunio terfynol ac felly dim ond yn hwyr y gwneir costau, ch) anhawster dod o hyd i gontractwyr dibynadwy a fyddai'n ymrwymo i wneud gwaith yn ôl-weithredol..

Adran 11: Datblygu ac Adeiladu'r Safle

Roedd dau o'r tri plot a thai wedi'u meddiannu o fis Mai 2025, gyda'r aelwyd olaf yn cyrraedd ym mis Hydref. Roedd y seilwaith craidd yn ei le i raddau helaeth: roedd yr ysgubor wedi'i hadeiladu, meysydd parcio caled a mynedfeydd wedi'u gosod, ac roedd yr unedau tai bron â'u cwblhau. Fodd bynnag, roedd nifer o elfennau hanfodol yn dal i gael eu cwblhau, gan gynnwys cysylltiadau dŵr â'r tai a ffitiadau mewnol yn yr ysgubor. Cloddiwyd y pwll yn fuan ar ôl i'r tyfwyr gyrraedd, er bod amodau sych hirfaith yn golygu na lenwodd tan yn ddiweddarach yn 2025. Anogwyd y tyfwyr cyntaf i symud i mewn cyn cwblhau'n llawn er mwyn darparu presenoldeb diogelwch ar gyfer y rhes solar gyfagos. Nid oedd y trefniant hwn yn broblemus, gan eu bod yn awyddus i ddechrau sefydlu eu busnesau, ond roedd yn golygu byw a gweithio ar safle a oedd wedi'i orffen yn rhannol.

Yn ymarferol, creodd diffyg cyfleustodau cwbl weithredol heriau cynnar. I ddechrau, nid oedd dŵr rhedegog yn y tai, gan olygu bod angen casglu dŵr o gysylltiad yr ysgubor ar gyfer defnydd domestig. Nid oedd cyflenwad dŵr uniongyrchol i'r plotiau chwaith; ar gyfer Plot 1 yn benodol, roedd hyn yn golygu cludo dŵr dros bellteroedd sylweddol yn ystod cyfnod o don wres a sychder, byddai'n wych pe bai modd cynnwys hyn yn natblygiad y safle ar gyfer prosiectau yn y dyfodol. Cafodd ffensys mynediad eu gohirio hefyd a dim ond ym mis Ionawr 2026 y cafodd eu cwblhau, ac yn ystod y cyfnod hwnnw roedd defaid rhydd yn gallu mynd i

mewn i'r safle, yn ffodus heb achosi difrod i gnydau. Profwyd problemau plymio o dan bob tŷ, yn bennaf oherwydd gosodiad gwael, ac arweiniodd inswleiddio annigonol yn y plymio ysgubor at seliau wedi byrstio a gollyngiadau yn ystod y rhew cyntaf, gan adael yr ysgubor heb ddŵr am sawl wythnos. Efallai bod y problemau hyn oherwydd y defnydd o gontractwyr cyffredinol a phwysau i gwblhau gwaith o fewn terfynau amser a chyfyngiadau ariannu.

Roedd elfennau o dirlunio a seilwaith ffiniau hefyd yn broblemus. Roedd plannu coed ar draws y safle wedi'i wneud yn wael: gadawyd llawer o goed heb eu atgyfnerthu, daeth nifer ohonynt yn rhydd, ac ni oroesodd cyfran sylweddol eu blwyddyn gyntaf oherwydd eu bod wedi'u gosod yn hwyr mewn blwyddyn sychder. Roedd y gwrych ffin ar hyd yr ymyl ddwyreiniol wedi'i blannu'n anwastad, nid oedd yn dilyn llinell y ffin, a dioddefodd golledion o tua 50%. Mewn sawl ardal, roedd ffensys wedi'u tynnu'n rhannol ac wedi'u gadael mewn cyflwr gwael, gyda ffiniau aneglur, yn enwedig rhwng Plot 3 a'r buarth a'r tir cymunedol, sydd wedi creu heriau rheoli parhaus.

Collwyd cyfleoedd hefyd i gryfhau ymarferoldeb hirdymor a hygyrchedd seilwaith a rennir, yn bennaf oherwydd cyfyngiadau ariannu yn hytrach nag esgeulustod, er ei fod yn dangos yr angen i arddwyr marchnad profiadol fod yn rhan o'r broses ddatblygu. Er enghraifft, ni chafodd yr arwyneb caled yn y maes parcio ei ymestyn i ddrws ochr yr ysgubor, er gwaethaf y ffaith bod hwn yn bwynt mynediad a ddefnyddir yn helaeth a lleoliad tap dŵr allweddol. Mae hyn yn cyfyngu ar hygyrchedd i'r toiled compost newydd ei adeiladu ac yn cyfyngu ar gynlluniau i ddatblygu gorsaf olchi awyr agored. Yn yr un modd - er y byddai hyn yn gost sylweddol - byddai concritio a selio llawr yr ysgubor yn ystod y gwaith adeiladu wedi gwella ei ddefnyddioldeb fel lle pecynnu llysiau, gan leihau llwch a galluogi prosesu cynnyrch yn fwy diogel ac effeithlon.

At ei gilydd, mae'n ymddangos bod agweddau ar ddatblygu ac adeiladu'r safle wedi dangos y cyfaddawd rhwng yr angen i aros o fewn cyllidebau a chwrdd â therfynau amser ariannu, a defnyddioldeb hirdymor ac anghenion penodol busnesau garddwriaethol. Er bod y seilwaith sylfaenol wedi galluogi'r tyfwyr i ddechrau masnachu a sefydlu eu mentrau, mae sawl elfen o grefftwaith wedi creu heriau y gellir eu hosgoi - er efallai mai dim ond wrth edrych yn ôl y maent yn ymddangos yn osgoiadwy! Mae'r rhain wedi ychwanegu pwysau yn ystod cyfnod cychwyn sydd eisoes yn ddwys, gan dynnu sylw at bwysigrwydd rheoli ansawdd a dylunio sy'n canolbwyntio ar y dyfodol mewn prosiectau a fwriadwyd i gefnogi ffermydd newydd.

Ar yr un pryd, mae'n bwysig pwysleisio na fyddai'r tyfwyr wedi gallu cael mynediad at y lefel hon o seilwaith yn annibynnol nac ei fforddio. Mae'r cyfle i fyw ar y safle mewn llety

ymarferol, gyda mynediad at ysgubor a rennir, cysylltiadau cyfleustodau, a thirlunio cychwynnol, yn cynrychioli buddsoddiad cyfalaf sylweddol a fyddai ymhell y tu hwnt i gyrraedd y rhan fwyaf o dyfwyr newydd. Mae'r cyllid ychwanegol a roddwyd ar gael i'r tyfwyr i gwblhau gwaith, gan gynnwys adeiladu toiled compost a gwaith tirlunio ychwanegol, eu hunain dros y misoedd diwethaf i barhau i wella'r safle hefyd wedi'i werthfawrogi'n fawr. Er bod gwersi clir a allai lywio gwelliannau ar safleoedd yn y dyfodol, mae'r seilwaith sylfaenol a'r gefnogaeth a ddarparwyd wedi creu llwyfan y gall y tyfwyr adeiladu busnesau gwydn, sy'n seiliedig ar y tir.

Adran 12: Recriwtio a Chadw Tyfwyr

Grwp gwaith Taith y Tyfwr (Mai 2024)

Sefydlodd y Bartneriaeth grwp gwaith i nodi tyfwyr profiadol addas ar gyfer y cyfle yn Sarn ac asesu anghenion hyfforddiant a chymorth ar gyfer sefydlu busnesau newydd.

Penderfynwyd, ar gyfer y cynllun peilot hwn, gyda'r ansicrwydd sylweddol ynghylch amseru, cynllunio a diogelwch deiliadaeth, mai dim ond i'r rhai sydd â phrofiad cadarn o weithredu busnes tyfu ffrwythau a llysiau ac adnoddau digonol i sefydlu eu mentrau newydd yn gyflym y byddai'r cyfle yn addas.

Hyrwyddiad (Gorffennaf 2024)

Er bod ansicrwydd sylweddol o hyd, penderfynwyd dechrau'r broses recriwtio. Roedd hyn er mwyn i ymgeiswyr allu bwrw ymlaen cyn gynted ag y rhoddwyd caniatâd cynllunio, yn hytrach na mentro peidio â dod o hyd i dyfwyr cyn i gyllid y prosiect ddod i ben ym mis Rhagfyr.

Datblygwyd a hysbysebwyd meini prawf drwy rwydweithiau Partneriaid, cyfryngau cymdeithasol a gwefannau, gan asesu darpar ymgeiswyr o'r risgiau pe na bai'r prosiect yn digwydd a'u gwahodd i ymuno â FFP ar y daith arloesol hon. Mae testun yr hysbyseb isod.

Rydym yn chwilio am dyfwyr profiadol a all sefydlu eu mentrau newydd yn gyflym a bod yn ffynnu'n fuan. (Rydym yn rhagweld cyfleoedd yn y dyfodol i'r rhai sydd â llai o brofiad ar gyfer dysgu ar y fferm). Felly, rhaid i ymgeiswyr fod â:

- O leiaf 2 flynedd o brofiad o weithio ar fferm ffrwythau a llysiau yn gwerthu ei chynnyrch e.e. fel prif dyfwr, tyfwr cynorthwyol neu brentis, yn ddelfrydol yn cynnwys cynllunio a rheoli'r gwaith.
- Mynediad at ddigon o gronfeydd cychwyn ar gyfer eu menter newydd arfaethedig.

Rhoddir blaenoriaeth i'r rhai a all ddangos tystiolaeth o:

- Dealltwriaeth gadarn o dyfu agroecolegol.
- Y cymhelliant i fod yn rhan o fudiad i fwydo'r gymuned a'r hyblygrwydd i roi cynnig ar ddulliau newydd.
- Parodrwydd i gydweithio â ffermwyr eraill mewn mannau a rennir.
- Sensitifrwydd i bryderon cymdogion a bwriad i integreiddio i'r gymuned leol. Rydym yn arbennig o awyddus i weld ceisiadau gan y rhai sy'n byw yn yr ardal.
- Ymwybyddiaeth o farchnadoedd posibl, sut y gallech eu cyrraedd a pha gefnogaeth y byddai ei hangen arnoch i gyflawni hyn.

Proses ddethol (Hydref 2024 - Chwefror 2025)

Datblygwyd system sgorio i greu rhestr fer o ymgeiswyr ar gyfer cyfweliad.

Meini Prawf Hanfodol

2 flynedd o brofiad

Y gallu i gael mynediad at dir o fewn yr amserlenni arfaethedig

Mynediad at ddigon o gronfeydd cychwyn neu gynllun/llwybr i'w cyflawni ar ôl eu cadarnhau

Meini Prawf Dymunol

pwysu
li

Profiad o weithio ar fferm ffrwythau a llysiau a gwerthu ei chynnyrch.	20
Profiad o gymryd rhan mewn cynllunio a rheoli gweithrediadau.	15

Dealltwriaeth gadarn o dyfu ecolegol.	15
Y cymhelliant i fod yn rhan o fudiad i fwydo'r gymuned a'r hyblygrwydd i roi cynnig ar ddulliau newydd.	10
Parodrwydd i gydweithio â ffermwyr eraill mewn mannau a rennir.	10
Sensitifrwydd i bryderon cymdogion a bwriad i integreiddio i'r gymuned leol. O'r ardal leol.	10
Ymwybyddiaeth o farchnadoedd posibl, sut y gallech eu cyrraedd a pha gefnogaeth y byddai ei hangen arnoch i gyflawni hyn.	15
Parodrwydd/gallu i gyfrannu at adeiladu seilwaith fferm yn ymarferol	5
Cyfansymiau	100

At ei gilydd, derbyniwyd un deg naw o geisiadau, a chynhaliwyd tair ar ddeg o gyfweiliadau ar-lein gan banel o dri aelod o'r bartneriaeth. Gwahoddwyd ymgeiswyr i ymweld â'r wefan cyn cyfweiliad a oedd yn ymdrin â phrofiad cynyddol, gallu busnes, cydweithrediad ag eraill a gwydnwch personol.

Daeth pum cais i law yn y rownd gyntaf o hysbysebu (dau gan gyplau), ond dim ond un tyfwr y llwyddom i'w benodi o'r rownd hon. Gwelodd yr ail rownd un ar ddeg o geisiadau pellach (tri gan gyplau/grwpiau), er bod gan y rhan fwyaf brofiad nad oedd yn gyfan gwbl mewn garddio marchnad ac roedd awydd i redeg mentrau atodol (megis prosesu i mewn i jamiau/siyni ac ati, caffi, cyrsiau addysgol neu waith â thâl oddi ar y safle) ochr yn ochr â thyfu er mwyn iddo weithio'n ariannol. Roedd rhywfaint o bryder ynghylch yr amodau cynllunio a barodd i rai unigolion benderfynu peidio â bwrw ymlaen oherwydd y risg o fuddsoddi eu cynilion oes mewn menter a allai gael ei gorfodi i gau ymhen 5 mlynedd. Roedd hyn yn ymddangos yn arbennig o ddifrifol i ymgeiswyr sengl.

Daeth yr ail rownd o gyfweiliadau â dau ymgeisydd yr hoffem fod wedi'u penodi, ond ni lwyddodd y naill na'r llall i'w dilyn – un am resymau teuluol a'r llall oherwydd nerfusrwydd ynghylch y gofyniad cynllunio. Felly, dim ond un tyfwr penodedig oedd ar ôl gennym ar ddiwedd y cyfnod ariannu hyd at Ragfyr 2024.

Roedd cyllidebau prosiectau wedi'u defnyddio i gyd felly parhaodd ymdrechion i hysbysebu'r cyfle trwy rwydweithiau personol. Cyrhaeddodd tri chais ym mis Ionawr 2025 trwy sôn am y prosiect, a dyfarnwyd y ddau blot fferm sy'n weddill erbyn dechrau mis Mawrth. Dilynwyd yr un broses gyfweld er mwyn cysondeb.

Parhad

Cymerodd y tyfwyr a ddyfarnwyd i un o'r plotiau ym mis Mawrth ran mewn gweithgareddau hyfforddi a chynllunio rhwng mis Mawrth a mis Gorffennaf ond yn y pen draw penderfynasant na allent fwrw ymlaen oherwydd problemau teuluol.

Ym mis Awst derbyniwyd cais arall a chafodd pâr o dyfwyr profiadol, nad oeddent wedi bod yn barod i wneud cais o'r blaen, eu cyfweld a dyfarnwyd y plot gwag sy'n weddill iddynt o fis Hydref 2025 ymlaen.

Hyfforddiant a chefnogaeth

Cynhaliwyd dadansoddiad o anghenion hyfforddi gan Eco Dyfi, gyda cheiswyr ar gyfer y ffermydd yn Sarn a chyda phobl eraill yn rhwydweithiau'r Bartneriaeth. O'r asesiad hwn, datblygwyd cwrs "Llwybrau i Ffermio" pwrpasol a'i gyflwyno ym mis Tachwedd/Rhagfyr 2024 gyda mentora'n parhau tan 2025. Y ffocws oedd ar ymarferoldeb cychwyn menter newydd,

gan gynnwys cynllunio cnydau a diffinio marchnadoedd. Mynychodd rhai o'r tyfwyr a benodwyd yn Sarn, ynghyd ag eraill yn y rhanbarth.

Roedd rhaglen Cyswllt Ffermio Llywodraeth Cymru, a redir gan Lantra, hefyd yn darparu mynediad at ystod o hyfforddiant a chymorth arall. Defnyddiodd tyfwyr Sarn y gwasanaeth hwn ar gyfer cynllunio busnes, mentora, cyngor cyfreithiol a gweithdy wedi'i hwyluso ar gydwethio â busnesau eraill gan ddefnyddio cyfleusterau a rennir.

Er bod achos dros gynllunio dewis ffermwyr ymlaen llaw a allai helpu gyda dylunio, yn ymarferol mae'n annhebygol y bydd hyn yn ymarferol. Felly, rhaid gwneud penderfyniadau dylunio generig ynghylch y math o fusnes fferm cyn recriwtio neu gyrraedd ffermwyr. Fel offeryn cynllunio cynnar eang, mae tybio tair menter arddwriaethol wedi'u cydleo'i â 5-10 erw yr un wedi bod yn rheol gyffredinol ddefnyddiol i amcangyfrif faint o ffermydd y gall safle eu cynnal. Fodd bynnag, gall pwysau ariannol wthio tuag at ffitio mwy o ffermydd ar safle nag sy'n ddelfrydol ac mae angen rheoli'r tensiwn hwn.

Pwyntiau Dysgu Allweddol

- Yn ddelfrydol, ni ddylai recriwtio ddechrau nes bod cynllunio, diogelwch daliadaeth a darpariaeth seilwaith sylfaenol wedi'u sicrhau. Fel arall, bydd hyn yn cyfyngu ar y gronfa o dyfwyr sydd â diddordeb a/neu'n rhoi risg ddiangen ar y rhai sy'n fodlon ei gymryd.
- Er bod diddordeb sylweddol yn y cyfle i ddechrau fferm fach newydd, mae'r ansicrwydd ynghylch yr amod cynllunio Annedd Menter Wledig 5 mlynedd a'r posibilrwydd o orfod gadael ar y pwynt hwnnw hefyd yn cyfyngu ar y rhai sy'n fodlon bwrw ymlaen.
- Byddai'n synhwyrol tybio lefel o sgil-efeithiau mewn recriwtio ffermydd yn y dyfodol.

- Mae natur garddio marchnad yn golygu y dylid amseru'r recriwtio yn ddelfrydol i ganiatáu i dyfwyr gyrraedd y safle ddiwedd yr hydref/gaeaf i hwyluso'r paratoi cyn i'r tymor tyfu ddechrau.
- Mae lefel y gefnogaeth i fentrau garddio marchnad newydd yng Nghymru yn rhagorol.

Adran 13: Taith y Tyfwr

Mynd ar y tir, cynllunio busnes, anghenion cymorth, cyfleoedd, risgiau, beth sy'n gweithio a beth sydd ddim yn gweithio

Cafodd y cyfle ar safle Future Farms yn Sarn ei hysbysebu'n dda mewn rhwydweithiau tyfwyr ac fe'i darganfuwyd yn hawdd gan dyfwyr a oedd eisoes yn ymwybodol o fyd gerddi marchnad agroecolegol/organig. Cafodd ei ddosbarthu mewn llawer o grwpiau WhatsApp a grwpiau cyfryngau cymdeithasol ac fe'i hanfonwyd ymlaen gan ffrindiau a chydabod. I dyfwr ifanc, a oedd yn chwilio am y cam nesaf yn ei yrfa, roedd y cyfle'n swinio'n anhygoel, gan gynnig pecyn cyfannol i dyfwyr lle mae cyn lleied o opsiynau diogel ar gael i gael mynediad at dir. Roedd gweld bod y prosiect yn ystyried pob elfen o'r busnes - byw, diogelwch tir, marchnadoedd, hyfforddiant, cyngor cyfreithiol - yn rhoi'r hyder iddo gymryd naid i'r anhysbys.

Roedd y broses ymgeisio yn cynnwys ceisiadau syml o'r cais, ymatebion cyflym gan y bartneriaeth a thôn gydweithredol a chymharol anffurfiol a werthfawrogi. Roedd ymweld â'r tir am y tro cyntaf cyn cael eich derbyn yn foment arwyddocaol, gan gerdded o gwmpas a cheisio barnu a allai hwn fod yn brosiect a chartref hirdymor. Digwyddodd symud i'r tir ychydig yn hwyrach nag a obeithiwyd i rai, ac roedd teithio hyd at dair awr o daith gron wrth geisio dechrau gweithio ar y safle yn heriol. Fodd bynnag, roedd symud i mewn yn gyffrous, yn enwedig gweld y tai ar y safle am y tro cyntaf ac yn y pen draw gallu dod â'u heiddo ac aros dros nos. I'r rhai a oedd yn rhan o'r prosiect o ddechrau 2025 roedd yr amseru braidd yn anodd o ran y tymor yn mynd rhagddo'n gyflymach na'r safle'n barod i'w feddiannu, i eraill a ymunodd yn ddiweddarach, profodd symud i mewn yn ystod yr Hydref yn fuddiol, gan ganiatáu arsylwi sut roedd y tir yn ymateb i ddŵr a gwynt cyn gwneud penderfyniadau plannu mawr.

Mae byw ar y tir yn hanfodol wrth redeg busnes gardd farchnad. Mae angen presenoldeb dyddiol drwy gydol y tymor tyfu i agor a chau twneli polythen, dyfrio eginblanhigion, gwirio dyfrhau, arsylwi am blâu a chlefydau, monitro cynydau hadau a gweithio oriau hir. Yng nghyfnodau cynnar sefydlu'r busnes, caiff incwm ei ailfuddsoddi mewn deunyddiau, offer a seilwaith, sy'n golygu bod gwaith rhan-amser oddi ar y safle wedi bod yn angenrheidiol i'r rhan fwyaf o'r tyfwyr i dalu costau domestig. Gyda gweithio swyddi rhan-amser, cyflog isafswm, byddai'n amhosibl cychwyn busnes garddio marchnad heb fynediad at dai fforddiadwy. Felly, mae mynediad at lain o dir na fyddai wedi bod yn fforddiadwy i'w rentu fel arall, ochr yn ochr â thai rhad a'r cyfnod gras o rent tir am ddim am flwyddyn a gynigiwyd, wedi bod yn hanfodol ac yn cael ei werthfawrogi.

Mae'r mannau byw yn gynnes gyda'r stôf goed, yn sych - gyda chymorth y stôf goed hefyd - yn hawdd i'w cadw'n lân ac mae ganddyn nhw'r holl gyfleusterau sydd eu hangen. Mae ganddyn nhw hefyd ffenestri mawr a drysau gwydr ar y pen deheuol, am lawer o olau naturiol a golygfeydd gwych o'r bryn coediog gyferbyn. Fodd bynnag, nid oes llawer o le storio, yn enwedig i ddau berson, a byddai'n arbennig o anodd i deulu bach fyw ynddynt yn llawn amser. Penderfyniad munud olaf oedd y cabanau oherwydd cyfyngiadau amser a chyllid, fe'u cynlluniwyd ar gyfer gwyliau a'r haf ac nid ydynt wedi'u hinswleiddio'n ddigon da ar gyfer byw drwy gydol y flwyddyn heb ffynhonnell wresogi dda. Yn y dyffryn agored hwn maen nhw'n siglo ac yn crecian mewn gwyntoedd cryfion a gallant adael drafftiau a dŵr i mewn o amgylch drysau a ffenestri. Unwaith eto, oherwydd nad ydyn nhw wedi'u hadeiladu'n bwrpasol, mae lle porth cyfyngedig ar gyfer tynnu dillad gwlyb, ac mae'n rhaid i'r tyfwyr adeiladu eu storfeydd boncyffion eu hunain er gwaethaf yr angen i storio llawer iawn o goed tân os ydynt yn gwresogi'n economaidd. Mae'r tai'n weithrediadol, gall gadw trigolion yn gynnes ac yn sych, ac mae'n cael ei werthfawrogi'n fawr er mwyn byw ar y safle heb fod mewn carafán, ond hirhoedledd fydd y prawf eithaf. Mae ansicrwydd hefyd ynghylch beth fydd yr opsiynau tai ar ôl blwyddyn 5, pan fydd, gobeithio, caniatâd cynllunio llawn yn cael ei sicrhau.

Mae'r tyfwyr yn dod â phrofiad sylweddol i'r prosiect. Mae eu cefndiroedd yn cynnwys dros bum mlynedd mewn cynhyrchu llysiau masnachol, MSc mewn Bwyd Cynaliadwy, gradd mewn Sŵleg, a phrofiad o drefnu ar lawr gwlad. Roedd rolau blaenorol mewn gerddi marchnad agroecolegol sefydledig yn cynnwys rheoli mwy na 250 o fathau o blanhigion blyneddol a lluosflwydd, ehangu cynlluniau blychau llysiau, cynyddu trosiant ac elw, cychwyn cynlluniau undod bwyd, arwain marchnata a dylunio graffig, a rheoli timau o wirfoddolwyr. Mae'r dyfnder profiad hwn wedi galluogi sefydlu busnesau newydd ar y safle yn hyderus. Fodd bynnag, mae'r risgiau'n parhau i fod yn sylweddol. Mae cynilion personol, gan gynnwys arian etifeddiaeth, wedi'u buddsoddi i sefydlu'r prosiect a thalu costau byw, gyda thebygolrwydd bach o adennill y buddsoddiad hwn yn ystod y blyneddodedd cyntaf. Mae ymdeimlad cryf o risg wrth roi amser ac arian i mewn i brosiect peilot heb ddiogelwch llawn nac eglurder ar ganiatâd cynllunio hirdymor i barhau i fyw ar y safle.

Mae absenoldeb prydles derfynol wedi creu heriau ymarferol a seicolegol. Mae wedi atal mynediad at rai mecanweithiau cymorth ariannol, fel Credyd Cynhwysol yn ystod sefydlu busnes, ac wedi ei gwneud hi'n anodd gwneud cais am gyfleoedd ariannu sy'n gofyn am brawf o ddaliadaeth neu eu derbyn. Mae buddsoddiad mewn seilwaith ychwanegol wedi'i ohirio oherwydd ansicrwydd ynghylch diogelwch ar y tir. Mae cyflwyno gwybodaeth wedi bod yn heriol ar adegau, gyda newidiadau sylweddol wedi'u cyflwyno heb gyfathrebu clir. Byddai proses drosglwyddo fwy strwythuredig yn cwmpasu systemau llety, seilwaith ar y safle a gofynion prosiect wedi bod yn fuddiol. Yn ymarferol, roedd llawer o'r rhannu gwybodaeth hwn yn disgyn i dyfwyr cyfagos yn hytrach na chael ei ddarparu'n ffurfiol gan y prosiect.

Mae'r gymuned ar y safle wedi bod yn un o elfennau pwysicaf taith y tyfwr. Mae gweithredu busnesau cyfagos yn agos at ei gilydd, gyda chystadleuaeth bosibl yn y farchnad a chyfleusterau a rennir, yn cario potensial uchel ar gyfer gwrthdaro ac mae angen ymrwymiad i gydweithio a chyfathrebu da. Mae'r unigolion a recriwtiwyd wedi gweithio'n dda gyda'i gilydd, gyda gwerthoedd a rennir a gweledigaeth a rennir ar gyfer y tir. Roedd gweithdai a hwyluswyd yn gynnar gyda hwyluswyr allanol a hyfforddwyd mewn gweithio cydweithredol yn elfen gref o'r broses recriwtio, er bod cyfyngiadau ariannu yn golygu na pharhaodd y gefnogaeth hon drwyddi draw ac nad oedd modd i'r casgliad llawn o dyfwyr a oedd yn dechrau ar y prosiect hwn gael mynediad iddi. Mae cyfarfodydd cymunedol misol bellach yn digwydd i drafod y busnes llysiau cydweithredol, rheoli tir cymunedol a gwerthoedd a dyheadau a rennir.

Yn weithredol, mae llawer yn gweithio'n dda. Mae'r ysgubor wedi'i lleoli'n dda yn agos at fynediad ffordd, mae'r mynedfeydd yn ddigon llydan i ddarparu ar gyfer lorïau, ac mae digon o le parcio ar gyfer digwyddiadau. Mae ynni oddi ar y grid gyda chefnogaeth diesel wedi arwain at gostau ynni isel, er bod y defnydd o ddisel wedi bod yn uwch nag a ddisgwyliwyd yn ystod cyfnodau gaeaf llwyd. Mae'r tir ei hun wedi profi ychydig yn wlypach ac yn wyntogach nag a ragwelwyd, gan olygu bod angen addasu wrth blannu coed, gosod

ffrwythau meddal a strategaethau amddiffyn rhag y gwynt. Gellid gweld defnyddio tanciau septig a systemau carthffosiaeth dŵr fel gwrthddywediad i amcanion cynaliadwyedd y prosiect, er bod y toiled compost newydd ei adeiladu yn ddewis arall croesawgar. Mae tanciau dŵr ar dai a'r ysgubor yn nodweddion cadarnhaol, ond gellid gwella uchder mowntio a ffitiadau tap. Mae dibyniaeth ar ddŵr o'r prif gyflenwad, ochr yn ochr ag ansicrwydd ynghylch bilio, yn cyflwyno pryderon cost tymor hwy, ac efallai bod twll turio wedi cynnig ateb mwy gwydn.

Mae'r tyfwyr wedi cael tymor cyntaf da ar y tir. Roedd heriau o ran mynd ar y tir a chael caniatâd cynllunio polytunnel, a'u hatal rhag cyflawni tymor tyfu llawn yn 2025. Serch hynny, rhoddodd gwerthiannau cyntaf llysiau ym mis Mehefin 2025, a blychau llysiau ym mis Gorffennaf, brawf pendant o gynnydd. O fis Mai 2025, daeth y flwyddyn gyntaf yn gyfnod o sefydlu systemau a seilwaith: adeiladu marchnadoedd, ffurfioli'r bartneriaeth fusnes, adeiladu twneli, gosod dyfrhau a dod i adnabod y gymuned. Er bod tyfu wedi digwydd ar ardal gymharol fach - tua dwy erw ar draws Plotiau 1 a 2 - cynhyrchodd y busnesau ddigon o incwm i ailfuddsoddi mewn cynyddu cynhyrchiant ar gyfer 2026. Mae nifer y blychau llysiau wedi cynyddu'n gyson, gyda'r wythnos gyntaf yn gwasanaethu 13 o gwsmeriaid lleol (dim ond un o Sarn i ddechrau). Dros bum mis olaf 2025, gwerthodd y cynllun 455 o flychau i 60 o aelwydydd o fewn radiws o 15 milltir. Mae'r tyfwyr bellach yn symud ymlaen trwy'r broses o drosi'n organig, yn datblygu perthnasoedd â phrynwyr cyfanwerthu i arallgyfeirio marchnadoedd, ac yn bwriadu trawsnewid i strwythur cydweithredol gweithwyr.

Mae ymgysylltu cymunedol wedi bod yn ganolog i lwyddiant y flwyddyn gyntaf hon. Daeth Bioblitz haf a Gwledd Cynhaeaf yr hydref â thrigolion ac ymwelwyr i'r tir, gan feithrin ymddiriedaeth a chysylltiad trwy brofiadau a rennir sydd wedi'u gwreiddio mewn bwyd ac ecoleg. Mae diwrnodau plannu gwrychoedd, cyfnewid hadau, teithiau safle ac ymgysylltu contractwyr lleol ar gyfer ffensio, torri gwair ac atgyweirio wedi ymgorffori'r fferm ymhellach o fewn rhwydweithiau lleol. Mae'r cynllun blwch llysiau + wedi ehangu i bwyntiau casglu ledled Sir Drefaldwyn ac i'r ffiniau, ochr yn ochr â chyflwyno blwch dan 5 oed yn y Drenewydd â chymhorthdal ac opsiwn Blwch Llysiau Bach, gan ehangu mynediad ac ymateb i wahanol anghenion aelwydydd. Mae mynychu'r farchnad yn rheolaidd a chydweithio â chynhyrchwyr eraill wedi atgyfnerthu rôl y tyfwyr nid yn unig fel cynhyrchwyr bwyd ond fel cyfranwyr at economi fwyd leol wydn. Fodd bynnag, mae lle i wella o hyd. Mae'r nifer sy'n manteisio arni o fewn Sarn ei hun yn dal yn is nag a obeithiwyd, a gallai allgymorth lleol mwy wedi'i dargedu a dweud straeon gryfhau cyfranogiad. Byddai ymgysylltu mwy strwythuredig, parhaus - fel diwrnodau agored rheolaidd, gweithdai tymhorol, cyfleoedd gwirfoddoli a

phartneriaethau ysgolion - yn helpu i gynyddu cyfranogiad cymunedol y tu hwnt i ddigwyddiadau untro ac adeiladu cefnogaeth hirdymor i'r prosiect.

At ei gilydd, mae taith y tyfwr yn adlewyrchu'r risgiau cynhenid o gychwyn unrhyw fenter newydd sy'n seiliedig ar y tir a'r cyfle trawsnewidiol a grëir gan fynediad integredig at dir, tai a chyfleusterau a rennir. Heb y prosiect hwn, mae opsiynau tir amgen yn amwys ac yn ansicr, yn brin o ddiogelwch a llety hirdymor, sy'n rhoi'r ansicrwydd parhaus ynghylch y prosiect hwn mewn persbectif - mae'n debygol y byddai'r tyfwyr yn wynebu llawer o'r un heriau wrth sefydlu mewn mannau eraill, ond heb gefnogaeth barhaus y bartneriaeth a'i gilydd. Mae model Ffermydd y Dyfodol wedi galluogi tyfwyr ymroddedig a medrus i sefydlu busnesau agroecolegol, tyfu llysiau tymhorol di-gemegau, ymgysylltu â phobl leol a chefnogi datblygiad system fwyd leol wydn. Gyda mwy o eglurder deiliadaeth, prosesau cyfathrebu cryfach a chefnogaeth barhaus, mae'n cynnig potensial cryf fel llwybr y gellir ei atgynhyrchu ar gyfer tyfwyr newydd sy'n chwilio am fywoliaeth ddiogel, wedi'i hymgorffori yn y gymuned.

Adran 14: Beth Nesaf?

Ehangu / Graddio hyd at 100 o fentrau ffermio ledled Powys a thu hwnt.

Image credit: Heather Birnie Photography

Y cam nesaf ar gyfer Partneriaeth Ffermydd y Dyfodol yw prif ffrydio hyn er mwyn creu 100 o fentrau ffermio newydd, yn tyfu'n agroecolegol ar gyfer marchnadoedd lleol a rhanbarthol. Mae sawl ffordd o wneud hyn:

- Cefnogi arallgyfeirio ar ffermydd presennol, yn bennaf drwy adeiladu cadwyni cyflenwi newydd i sicrhau marchnadoedd.
- Adeiladu ffermydd bach newydd ar fwy o dir wedi'i brydlesu gan Gyngor Sir Powys.
- Prynu tir fferm i berchnogaeth gymunedol ac adeiladu ffermydd a phrosiectau tyfu cymunedol ar hyn.

Mae partneriaeth yn cael ei thrafod gyda Chymdeithas Tai ClwydAl yn i adeiladu ffermdai drwy raglen tai cymdeithasol Cymru. Byddai hyn yn cyfrannu'n aruthrol at hyfywedd ariannol adeiladu ffermydd bach newydd yng nghyd-destun prisiau tir sydd wedi chwyddo'n aruthrol. (Byddai hefyd yn arloesedd mawr mewn ffermio, o ddiddordeb rhyngwladol. Mae'r Ganolfan Polisi Bwyd, a sefydlwyd gan Tim Lang ym Mhrifysgol Llundain, yn cynllunio rhaglen ymchwil fawr gyda'r fenter tai/tir/ffermio hon ym Mhowys fel y canolbwynt.)

Mae gan raglen 100 fferm Partneriaeth Ffermydd y Dyfodol sawl cydran:

1. Hwyluso mynediad at farchnadoedd newydd diogel i alluogi ffermwyr i arallgyfeirio a chreu mentrau newydd ar ffermydd newydd. Adeiladu gweithrediadau marchnata a gwerthu cydweithredol i gadw mwy o'r refeniw. Mae'r archeb gyntaf o Birmingham – a fu unwaith yn farchnad allweddol i ffermwyr Powys – newydd gael ei derbyn gan Gyngor y Ddinas.
2. Sicrhau tir ar gyfer ffermydd newydd ac adeiladu ffermydd fforddiadwy gyda thai.

- Tir wedi'i brydlesu'n hirdymor gan Gyngor Sir Powys. Y safle prosiect nesaf sy'n cael ei ystyried yw Llandrinio.
 - Tir wedi'i brynu gan y gymuned. Mae'r prosiect cyntaf ar y gweill yn Nhalgarth.
 - Datblygu Ymddiriedolaeth Tir Fferm, cymdeithas budd cymunedol elusennol leol a gynlluniwyd i sicrhau tir i berchnogaeth gymunedol i'w ddal am byth ar gyfer tyfu bwyd ffres lleol.
- 3.** Eiriol dros bolisiâu cyhoeddus, yn lleol ac yn genedlaethol, sy'n blaenoriaethu diogelwch bwyd ac yn galluogi creu mentrau fferm newydd.
- 4.** Datblygu sgiliau a llwybrau i ffermio ar gyfer cenhedlaeth newydd o ffermwyr.
- Pontio'r bwlch rhwng graddio o golegau Black Mountains a cholegau eraill i redeg busnesau ffermio - profiad gwaith a phrentisiaethau.
- 5.** Hwyluso cefnogaeth fusnes i ffermwyr.
- Mae cefnogaeth a ariennir gan y llywodraeth eisoes wedi gweithio'n dda i'r ffermwyr yn Sarn. Ehangu hyn wrth i fwy o fentrau newydd ddechrau.

6. Cadw perchnogaeth gyhoeddus/gymunedol ar dir sy'n addas ar gyfer garddwriaeth, fel bod ei ddefnydd ar gyfer diogelwch bwyd yn cael ei gadw am byth fel ased cymunedol.
- Mae pob tir sy'n eiddo cyhoeddus/cymunedol sy'n addas ar gyfer tyfu bwyd ffres ar gyfer marchnadoedd lleol yn ased amhrisiadwy ar gyfer diogelwch bwyd yn y dyfodol ac mae angen ei ddiogelu.
7. Ymgorffori ehangu cyflym tyfu bwyd ffres yn lleol ym mhob maes polisi a chynlluniau strategol yn y dyfodol ar gyfer y sir, gan gynnwys;
- y Cynllun Datblygu Lleol
 - y Cynllun Datblygu Strategol ar gyfer Powys, Ceredigion a Sir Gaerfyrddin
 - darpariaeth tai fforddiadwy ym Mhowys - cysylltu tai a thyfu bwyd cymunedol
 - yr agenda Trawsnewid Trefi – datblygu marchnadoedd lleol ar gyfer cynnyrch
 - yr Asesiad a'r Cynllun Llesiant – iechyd, lles a chyfle economaidd sy'n ymwneud â bwyd a ffermio
 - contractio gwerth cymdeithasol mewn caffael cyhoeddus – cadwyni cyflenwi bwyd lleol sy'n gwasanaethu safleoedd gofal cymdeithasol a datblygu
 - addysg ac ysgolion – cyflenwi ysgolion â bwyd lleol ac addysgu plant am fwyd lleol.

Atodiad 1: Llyfrgell Gyfeirio

[gwaith caffael cyhoeddus](#)

[gostyngiad yn y defnydd o gig](#)

[Cynllun Ffermio Cynaliadwy](#)

[Adroddiad Tim Lang](#)

[Briffio Argyfwng Cenedlaethol](#)

[Cyflwr Natur](#)

[Cyfoeth Naturiol Cymru](#)

Cyrff dŵr [methu neu mewn dirywiad](#) yng Nghymru

[Deddf yr Amgylchedd](#)

Natur Lloegr [strategaeth newydd](#)

[GreenME](#)

[gordewdra](#) a chlefyd y siwgr - [diabetes](#)

(Yr Athro Kevin Morgan) [darparu manteision llawer ehangach](#)

[Ystad Fferm yr Awdurdod Lleol](#)

[Arolygon LIC ei hun](#) i ystadau Ffermydd Awdurdod Lleol

[dros 60 oed](#)

A [Adroddiad 2024](#) gan y Comisiwn ar gyfer Cymunedau Cymraeg eu Hiaith

Adran Polisi Bwyd a thîm Polisi Cynllunio Llywodraeth Cymru. Maen nhw [wedi cynhyrchu adroddiad](#)

Cyhoeddwyd canllawiau Datblygu Mentrau Gwledig Cyngor Sir Powys [yma](#)

<https://www.llyw.cymru/sites/default/files/publications/2025-04/community-food-strategy.pdf>

[Anheddau Menter Wledig ar gyfer Garddwriaeth ar Raddfa Fach](#)(Powys)

[canllawiau tebyg](#) Ar gyfer Awdurfod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog

[tair fferm fach newydd yn Sarn](#)

Pobl nad ydynt yn ffermwyr [prynodd fwy na hanner y ffermydd a'r ystadau a werthwyd yn y DU](#)

[Mewnforion y DU](#) mae'r DU yn mewnforio 84% o'r ffrwythau y mae'n eu bwyta a 50% o'r llysiau. (Am ddadansoddiad diweddar o gyflenwadau bwyd byd-eang a chodiadau prisiau yn y dyfodol, gweler y Guardian, [Sut mae chwalfa hinsawdd yn peryglu bwyd y byd – mewn mapiau a siartiau.](#))

[Rhaq Ofn: lleihau'r bwlch gwydnwch bwyd sifil yn y DU,](#)

Atodiad 2: Sefydliadau Cefnogol

Sefydliadau Cefnogi

- [Cyngor Sir Powys](#)
- [Ffermydd a Gerddi Cymdeithasol](#)
- [Asedau a Rennir](#)
- [Ein Bwyd 1200](#)
- [GWLAD consortium](#)
- [Cynghrair y Gweithwyr Tir](#) (CYFRAITH)
- [Meithrin](#) a'r [Bwyd Powys Food Partnership](#)
- [Cyngor Sir Caerfyrddin](#)a [The Bwyd Sir Gar Food Partnership](#)
- [Rhwydwaith Ffermio sy'n Gyfeillgar i Natur](#)
- [Lantra](#),
- [Coleg y Mynyddoedd Duon](#)
- [Cydweithfa Tir Ecolegol](#)
- [Eco Dyfi](#)
- [Synnwyr Bwyd Cymru](#)

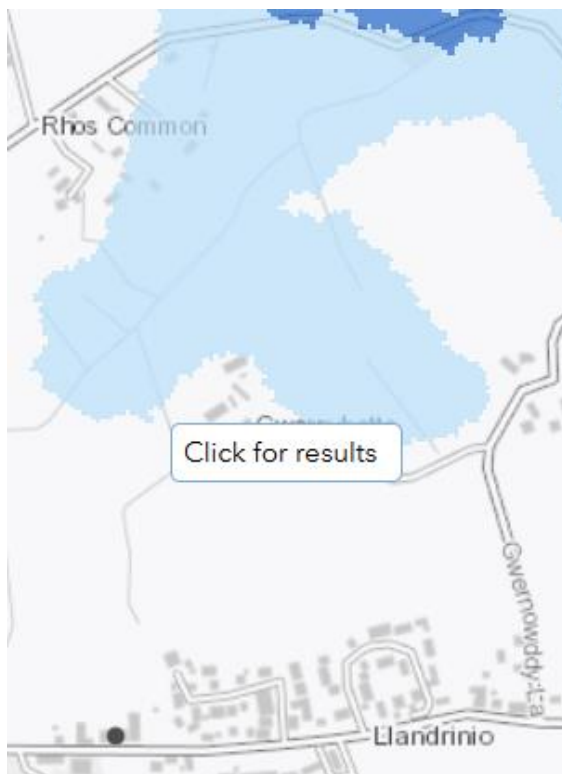
Atodiad 3: Mapiau

Mapiau a delwedd lloeren o Llandrinio (Gwernybatto)

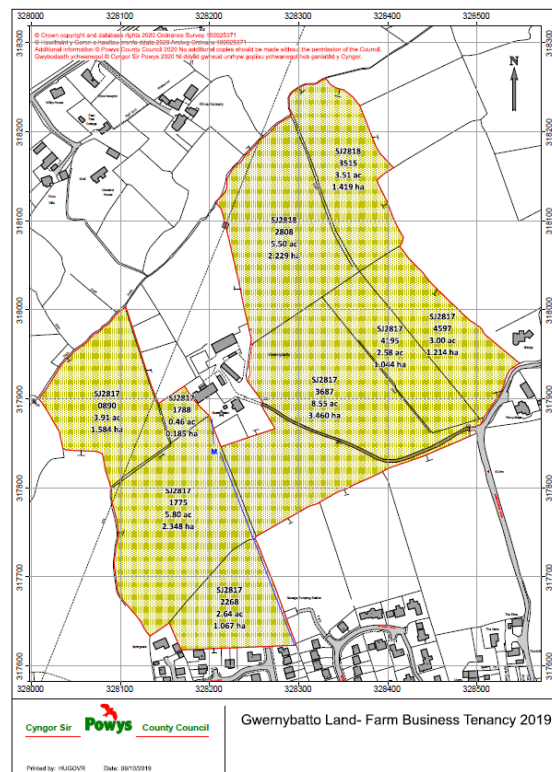
Maps and satellite view of Llandrinio (Gwernybatto)

Map OS

Delwedd lloeren

Map risg llifogydd

Cynllun fferm PCC yn dangos

